

OBSAH:

ÚVOD	3
I. TEORETICKÁ ČÁST	4
1 RODINA	4
1.1 Definování rodiny	4
1.2 Funkce rodiny	5
1.3 Česká rodina	6
1.4 Změny ve společnosti po roce 1989 a jejich dopady na rodinu	8
1.4.1 Singles	10
1.4.2 Proměny vztahů v rodině	10
2 RODIČOVSTVÍ	13
2.1 Definování rodičovství	13
2.2 Rodičovství z pohledu rodičů	14
2.3 Rodičovství z pohledu dítěte aneb jak důležití jsou rodiče pro dítě	16
2.4 Demografické změny a pokles porodnosti	18
2.5 Změny vnímání rodičovství ve společnosti	19
2.6 Vývoj v rozhodování zda se stát rodičem	21
3 VYSOKOŠKOLŠTÍ STUDENTI	22
3.1 Charakteristika adolescentů	22
3.2 Jaký původ mají dnešní vysokoškoláci?	23
3.3 Funkce vysokoškolského vzdělání	24
3.4 Historický vývoj a změny ve vzdělání v ČR po roce 1989	24

3.5	Vysokoškoláci v současné české populaci	25
3.6	Uplatnění vysokoškoláků	26
3.7	Motivace ke studiu na vysoké škole	27
3.8	Hodnoty a cíle vysokoškoláků	27
3.9	Vysokoškoláci a rodičovství	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST		30
4	CÍLE	30
4.1	Dílčí cíle	30
5	HYPOTÉZY	31
6	METODY	31
7	VÝSLEDKY PRŮZKUMU	32
7.1	Zadání dotazníku a jeho vyhodnocení	32
7.2	Výsledky dotazníkového šetření	33
7.3	Shrnutí výsledků	49
8	DISKUSE	60
9	ZÁVĚR	62
10	LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE	63

ÚVOD

Jako téma pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala pohled současných vysokoškoláků na rodičovství. Tuto skupinu populace jsem si zvolila jednak proto, že do ní sama patřím a mohu ji tak přesněji interpretovat. Jednak proto, že je to první generace, která se narodila a vyrostla v novém demokratickém uspořádání a má tak širší možnosti, jak naložit se svojí budoucností, než generace předchozí. Předpokládám, že především vysokoškoláci jsou těmi, kteří budou chtít tyto možnosti – cestování, další studium, budování kariéry či nezávislý život – využít.

Protože se často mluví o stagnaci resp. o snižování populace, chtěla jsem zjistit, jak se k této problematice staví vysokoškoláci. Jsou právě oni ti, kteří se vzdají rodičovství nebo ho odsunou na později, aby mohli uskutečnit jiné plány? Jaký je jejich žebříček hodnot? Bude pro ně dítě hlavním smyslem života? Dostane přednost dítě nebo kariéra? A jak moc se budou chtít dítěti věnovat? Co budou ochotni obětovat? Cílem mé práce je pokusit se najít odpovědi na tyto otázky a porovnat je s výsledky studií v odborné literatuře.

Uvědomuji si, že výsledky, ke kterým ve své práci dospěji, budou pouze hypotetické, protože budu zjišťovat jen plány a představy vysokoškoláků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

1.1 Definování rodiny

Najít univerzální definici rodiny je poměrně složité. Odvíjí se od mnoha kulturních a civilizačních okolností. Také záleží, k jaké oblasti je pojem rodina vztahován. Jelikož je moderní společnost velice liberální a dovoluje téměř jakýkoli typ soužití, velí současný trend vymezovat rodinu co nejdříve, abychom do ní mohli pokud možno zahrnout každé soužití dvou a více lidí.

Pedagogický slovník uvádí jako nejběžnější model rodiny rodinu nukleární, tvořenou nejbližšími příbuznými, tj. rodiči a dětmi. A potvrzuje současnou tendenci společnosti chápat rodinu spíše jako sociální skupinu, která žije ve vlastním prostoru, v němž uspokojuje své potřeby, poskytuje péči a základní jistoty dětem. (Průcha, 2009) Sociologové popisují rodinu jako formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím, jež zahrnuje přinejmenším rodiče a děti. (Jandourek, 2001) Velice obecná je definice sociální psychologie, která konkrétní určení, kdo do rodiny patří, neuvádí a zaměřuje se spíše na to, co má rodina poskytovat: „Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.“ (Odehnal In Výrost, Slaměník, 1998)

Zajímavé je, že ani český právní řád rodinu a její členy nijak obecně neurčuje a neposkytuje žádnou univerzálně použitelnou definici rodiny. Stejně tak zákon o rodině žádné obecné vymezení rodiny neobsahuje.

1.2 Funkce rodiny

Rodina by však měla bezesporu zastávat několik základních funkcí. Možný (2006), Šulová (1998) a Kraus (2008) je rozdělili na:

- funkci biologicko-reprodukční: Tato funkce patří stále k nenahraditelným a zároveň k nejdůležitějším funkcím rodiny vůbec. Má význam jak pro celou společnost, tak pro jedince, který rodinu tvoří. Právě tato funkce je v současné době nejvíce ohrožena, jelikož porodnost v západních společnostech neustále klesá. Přibývá rodin s jedináčky i těch, kteří dávají přednost dobrovolné bezdětnosti. Reprodukční funkce je významná také z hlediska jejího vlivu na rodinný život, neboť s sebou nese zároveň přechod k rodičovství.

- funkci socializačně-výchovnou: Tato funkce je závislá na čase a prostoru a proto velice proměnlivá. (Např. v období komunistického režimu byla socializační role rodiny potlačována a nahrazována státním systémem organizované výchovy.) Obecně však platí, že výchova má být výsledkem součinnosti rodiny a státu s výsádním postavením rodiny, která volí, jak vyrovnaný vztah mezi nimi bude. Rodina je první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu, orientovat se ve světě, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti, formuje postoje dítěte ke světu i sobě samému, vytváří jeho hodnotové orientace. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života, rozvíjení jeho schopností a dovedností. Typů výchovy je několik – od velmi liberálního, přes perfekcionista, až po autoritativní. Za optimální se považuje přístup demokratický, založený více na vztahu partnerství mezi dítětem a rodičem – vychovatelem.

- funkci sociálně-ekonomickou (někdy také označována jako funkce ekonomicko-zabezpečovací): V dnešní době je tato funkce daleko častěji zajišťována sociálními institucemi, přesto však je rodina chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomiky státu. Jsou to stále totiž především rodiče, na kterých leží podstatná tíha odpovědnosti za zabezpečení materiálních podmínek, které jsou potřebné k chodu rodiny a plnohodnotnému a zdravému vývoji jejich dětí. Mimo vlastní zapojování

rodiny do výrobní i nevýrobní sféry, tvoří rodina významného spotřebitele, na němž je trh závislý.

- funkci ochranou a zaopatřovací: Tato funkce je dnes přenechána z velké části na rodině. (Patrná změna po roce 1989, dříve pečovatelskou funkci často přebíral stát.) Zahrnuje veškerou vzájemnou citovou podporu jednotlivých členů rodiny i případnou hmotnou pomoc.

- funkci emocionální: Tato funkce je zcela zásadní, jedinečná a nezastupitelná žádnou jinou institucí, právě tato funkce určuje význam rodiny a stává se tak hlavní úlohou při fungování rodiny. Rodina by měla zajišťovat citové zázemí, pocit bezpečí a jistoty, lásku, podporu, pomoc a bezvýhradné přijímání svým členům. Uspokojovat potřebu klidu, uvolnění a důvěrnosti, stejně jako potřebu sdílení zážitků a udržování společných rituálů. Rodina plní i důležitou roli kompenzačního prostředí proti světu profesních povinností, požadavků a nároků.

Dnešní společnost klade na rodinu stále vyšší nároky a požadavky a podle Krause (2008) je pro ni plnění výše zmíněných funkcí čím dál obtížnější. V důsledku všech změn po roce 1989 přibývá rodin, které tyto funkce (z důvodu rozvodů, dezintegrace, zaneprázdněnosti atd.) zvládají jen těžko. To má za následek narůstání počtu dětí citově deprivovaných nebo i týraných. Přesto však je rodina stále zcela nenahraditelnou institucí, která by měla být společností ceněna mnohem výše než momentálně oceněna je.

1.3 Česká rodina

Rodina se v posledních desetiletích zásadně proměňuje. Česká rodina zaznamenala oproti zbytku západní Evropy jisté zpoždění dané čtyřicetiletou izolací, které se pak snažila dynamicky vyrovnat po pádu železné opony a otevření hranic. Vývoj rodiny, který v západní Evropě probíhal od 60. let pozvolně, ruku v ruce s vývojem společnosti, tak proběhl v České republice během pár let. Naše společnost neměla možnost se připravit, vše se událo ve spěchu, nebyl čas promýšlet jednotlivé kroky. „Nové hodnoty, normy a postoje vznikaly na Západě v období sociálního klidu, za-

tímco v postkomunistických zemích jde o období hlubokých ekonomických a sociálních transformací.“ (Rychtaříková In Možný, 2006, str. 125).

Do rodiny, potažmo do celé společnosti, pronikly tendence jako emancipace, individualismus, ekonomická nezávislost, možnost volného studia na SŠ a VŠ a to se odrazilo i ve vnímání tradičních hodnot. Postoje tradiční rodiny jako je důraz na lásku, odsuzování potratů, rozvodů a nevěry, přestaly v určité míře mladé lidi zajímat. Zásadní změny kvalitativního rázu se dotkly i reprodukčního chování mladých lidí, demografové a sociologové tento proces nazývají „druhý demografický přechod“¹. (Kučera, 2000) Česká populace prochází tímto demografickým přechodem se zpožděním zhruba jedné generace.

Pro českou rodinu je již od 50. let typická rodina dva dospělí a dvě děti, což je v podstatě preferováno dodnes. Dvě děti považuje česká společnost nejen za neideálnější, ale i za nejpraktičtější. Rodiče zdůvodňovali potřebu dítěte vyrůstat s dalším dítětem, také náklady jsou na druhé dítě nižší a starší potomek může později o mladšího sourozence v případě potřeby pečovat. Ukazuje se, že i ti, kteří plánovali počet nižší či vyšší, často skončí právě u dvou dětí. (Kučera, 2000)

Vedle tohoto dominujícího typu rodinného uspořádání stále častěji přibývají rodiny s jedním dospělým. V posledních letech je zaznamenáván trvalý pokles podílu rodinných domácností – páru s dětmi. Zato podíl neúplných rodin – jeden rodič s dětmi - se téměř zdvojnásobil, ještě výrazněji přibyly domácnosti jednotlivců. (Možný, 2006) Obecně mezi českou populací chybí víra v trvání vztahu, i proto volí všemožné alternativní formy soužití, pokud možno s co nejvolnějšími vztahy. Společnost více než kdy dříve uspokojuje zájmy a aktivity jedince a ten se pro rodinu pak často nechce zcela obětovat. (Šulová, 1998) Roste počet bezdětných rodin, přibývá párů zakládající rodinu později, rodin využívajících výpomoci třetí osoby při péči

¹**Demografická revoluce** nebo též **demografický přechod**, je historický proces převratné změny demografických vlastností společnosti. Charakteristická je především poklesem hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti.

První demografický přechod se začal odehrávat v polovině 18. století v Evropě, především ve Francii a Anglii. Později postupně zasáhl ostatní země západní Evropy, Austrálii, Severní Ameriku, východní a jižní Evropu, Japonsko. U nás demografická revoluce proběhla přibližně v letech 1830 -

Druhý demografický přechod proběhl přibližně mezi roky 1965 a 1985 v severní a západní Evropě, ve zbytku Evropy s mírným zpožděním. V ČR je tak označováno období po listopadu 1989. (Chludilová, 2011)

o děti. Stále však existují rodiny, které si zachovávají svůj tradiční charakter i vyšší počet dětí. (Kuchařová, 2003)

V České republice ustoupily širší rodiny rodinám nukleárním, rodiče a prarodiče nežijí (zvláště ve městech) v jedné domácnosti a často i daleko od sebe. Úzké mezigenerační kontakty jsou udržovány většinou jen mezi rodiči a dětmi, i ty jsou však omezovány – nedostatek přímé komunikace způsobené razantním nástupem moderních technologií, pracovní vytíženost rodičů, atd.

Ve srovnání s Evropou je česká rodina označována za málo stabilní. (Šulová, 1998) Což potvrzuje především vysoká rozvodovost, v České republice se rozvádí téměř každé druhé manželství, a s tím související komplikace jako střídavá péče, dvojí rodina, neshody dětí s novými partnery rodičů apod.

1.4 Změny ve společnosti po roce 1989 a jejich dopady na rodinu

Pád totalitního režimu po listopadu 1989 přinesl v následujících letech mnohé změny. Zaměřím se zejména na ty, které se dotýkají rodiny.

Změna v ekonomice země po roce 1989 umožnila mimo jiné soukromé podnikání osob a tím i příjmovou diferenciaci, 40 let pro český stát naprosto neznámý jev. Globalizovaná a dynamizovaná ekonomika sice přinesla možnost vyšších příjmů a ekonomický růst státu i obyvatelstva, zároveň však více rizik a nejistot na trhu práce. (Sirovátka, 2003) Objevil se nový pojem nezaměstnanost. Místo v zaměstnání již není jistotou na celý život, rodičovské závazky a povinnosti začaly být problémem. Mnohé věci, které dříve obyvatelstvo považovalo téměř za samozřejmost, se staly obtížnými, například získat vlastní byt, umístit potomka do jeslí či mateřské školy, najít zaměstnání s úlevami (zkrácená pracovní doba, práce v denní směně, aj.) pro matky s malými dětmi. Ceny začaly stoupat, jednak v důsledku snahy co nejrychlejšího srovnání se západními sousedy, jednak státní podniky převzali soukromníci a v neposlední řadě došlo i k výrazným škrtům státních dotací na zboží, především na potraviny. Zvýšení platů a sociálních dávek sice následovalo, vždy však se zpožděním a nikdy hladinu nárůstu cen zcela nevyrovnalo. Rodinná politika se zhoršila, stát

omezil podporování rodin. Rozhodnutí přivést na svět děti se postupně stávalo drahou, ekonomicky i společensky nevýhodnou záležitostí.

Změny se nedotkly pouze ekonomiky, ale i mezilidských vztahů. Vztah muže a ženy se zrovnoprávnil, tato rovnoprávnost je stále častěji žádána i při dělbě povinností v rodině. Šetření CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění) z roku 2003² týkající se domácích prací uvedlo, že v polovině domácností si partneři tyto práce dělí, jak dalece se však tento údaj shoduje s realitou, se můžeme pouze dohadovat. Žena stále v mnohých rodinách nosí „břemeno dvojí zátěže“ – zaměstnání a chod domácnosti a i to odrazuje některé mladé ženy od předčasné touhy po dětech a od rychlého uzavírání manželství. Tradiční rodinné role se však změnily, žena již není především matkou, která zůstává s dětmi doma a stará se o domácnost a muž ten, kdo rodinu finančně zajišťuje. V rámci rovnoprávnosti obou partnerů je snaha posílit vliv otce ve výchově potomka. Požaduje se po něm opravdová role otce ve smyslu vztahové a ne pouze institucionální a ekonomické. Moderní ženy touží po osobní nezávislosti a celoživotní kariéře. Partneři se stali na sobě navzájem ekonomicky nezávislími, vztah se více přesouvá do emocionální roviny. Manželství je dnes chápáno spíše jako individuální volba obou partnerů než jako ekonomická nutnost. To přináší kromě pozitiv i negativa. Partneři na sebe navzájem kladou mnohem vyšší nároky. Nehledají partnera, který je finančně zajistí, ale někoho se stejným životním stylem, stejnými představami a plány. Takový vztah je samozřejmě mnohem zranitelnější a i to bude zřejmě jednou z příčin dnešních častějších krizí a rozpadů vztahů.

Ivo Možný (2006) ve své knize Rodina a společnost zdůrazňuje dvě nejvýznamnější proměny, které s sebou společensko-politické změny po roce 1989 přinesly a které přímo zasáhly rodinu:

1) Orientace reprodukční strategie rodiny spíše na jedno než na dvě děti po vzoru západoevropské společnosti. (I když, jak zmiňuji v předchozí kapitole, v České republice si stále přeje mít alespoň dvě děti tři čtvrtiny mužů i žen.)

2) Stále pozdější zakládání rodiny. Prvorodičky stárnou, průměrný věk matky při narození prvního dítěte stoupl od počátku devadesátých let do roku 2006 o

² Konkrétně se jednalo o výzkum „Naše společnost 2003“, Praha. CVVM.

tři roky a stále roste. Dnes je průměrný věk prvorodiček mezi 26-29 lety, to znamená nárůst od roku 1989 až o 7 let.

1.4.1 Singles

Novým fenoménem dnešní doby se stávají tzv. „singles“, do češtiny někdy překládáno jako jednotlivci. Pravděpodobně nejvyhraněnější projev individualizace ve sféře rodinného života. Rozlišujeme několik typů singles, podle toho, zda se jedná o stav dobrovolný či nedobrovolný; dočasný či stálý. Nás zajímají ti, co si single život vybrali dobrovolně. I když, jak dodává Tomášek (2003), v ČR se nedá zcela jasně říci, zda se jedná o plánovanou životní strategii nebo nezáměrnou situaci – improvizovanou reakci na rychle se měnící český transformační kontext. Po roce 1989 byl totiž zaznamenán zvýšený nárůst netradičního rodinného chování a jednou z forem seberealizace bylo právě prosazení si single života jako životního stylu.

Jedná se o chronicky hledající, kteří odmítají ustoupit od svých vysokých nároků na partnera a zůstávají tak do vysokého věku samotní a bezdětní, z čehož se samozřejmě stává paradox, neb, jak píše Kholová (2007): „Počet vhodných partnerů s přibývajícím věkem neroste, ale naopak. Na partnerském trhu zůstávají ti nějak nestandardní.“ Od r. 1991 do r. 2001 se počet singles mezi mladými lidmi do 25 let zvýšil z 37% na 53%. (Národní zpráva o rodině 2004, str. 42). Takové domácnosti začínají být celoevropským trendem značící vnější výraz individualizace životní dráhy. (Možný, 2006)

1.4.2 Proměny vztahů v rodině

Proměny se netýkají jen vztahu mezi ženou a mužem/ partnerem a partnerkou, ale i vztahu rodičů a dětí. Dříve prosazovaná výchova k socializaci, se v dnešní době obrátila v druhý extrém – k rozvoji individuality a jedinečných schopností a dovedností dítěte. Cílem dnešní výchovy „není pouze adaptovaný jedinec, ale úspěšný jedinec.“ (Národní zpráva o rodině, 2004, str. 51)

Samotná angažovanost rodičů ve výchově je mnohem vyšší než před rokem 1989, kdy bylo v zájmu politiky státu převzetí dítěte od rodiny co možná nejdříve a začít ho vychovávat podle jejich představ a požadavků. Rodina již není řízena centrálně a stala se tak mnohem autonomnější. Pro rodiče to znamená především větší odpovědnost za životní standard a zabezpečení svých dětí. (Kuchařová, 2003) To s sebou nese nutnost intenzivněji propojit roli rodiče a roli profesní. Což v současné době, kdy tržní prostředí klade tak vysoké nároky na pracovní výkon a čas, který je pak samozřejmě obětován na úkor rodiny, není právě lehkým úkolem. (Z několika vlastních zkušeností musím potvrdit, že rodiče ve vysokých pozicích platí za úspěšnou kariéru omezeným časem stráveným se svými dětmi.) Druhotné výchovné vlivy, které dříve obstarávala širší rodina, přebírají stále častěji vrstevníci nebo masmédia. Prarodiče a ostatní z rodiny jsou přítomni výchově stále méně. Největší roli hraje zvýšená migrace rodin. V případě prarodičů také pozdější odchody do důchodu, sami jsou ještě pracovně činní a nemohou se vnoučatům věnovat, tak jak by bylo třeba nebo v důsledku pozdějšího rodičovství, kdy jsou pak prarodiče na výchovu již příliš staří. Na základě toho roste pozvolna izolovanost nukleárních rodin, ale kvůli výchově k individualismu se oslabují i vnitřní rodinné vztahy samotných členů této nejužší rodiny.

Jak již bylo zmíněno, dítě a jeho výchova dnes představují vysoké finanční náklady pro rodiče. Ti, co chtějí svému dítěti poskytnout maximální všestranný rozvoj, aby se mohlo v životě co nejlépe uplatnit, musí počítat se značnými finančními i časovými požadavky. Proto vzniká, především u rodičů s vyšším vzděláním, dilema, jestli investovat do kariéry a budoucnosti vlastní nebo raději do budoucnosti potomka. To pak vede k menšímu počtu dětí v rodině, či dokonce k dobrovolné bezdětnosti. Rodina je totiž dlouhodobě ekonomicky znevýhodňována oproti bezdětným partnerům či singles. Pro společnost rodina jako celek bohužel ztratila význam, nepovažuje ji za prospěšnou pro ostatní. Rodina je vnímána jako skupina jednotlivců a tak je logicky vůči ostatním formám soužití diskriminována. To potvrzuje i ministerstvo práce a sociálních věcí: „Výchova dětí je přes svůj nesporný význam pro společnost pojímána jako důsledek svobodného rozhodnutí rodičů a jejich preferencí, nikoli jako činnost prospěšná pro všechny.“ (Národní zpráva o rodině, 2004, str. 11). Tento trend

přispěl k poklesu porodnosti a úbytku populace. Možný (2006) upozorňuje na začarovaný kruh celého procesu - ve společnosti s nízkou porodností se mění věková struktura jejího obyvatelstva. Politika státu, která potřebuje hlasy voličů, samozřejmě ošetřuje lépe zájmy většiny, tedy svobodných, bezdětných a starých, nežli potřeby rodin s dětmi, což působí jako zpětná vazba a dále tak snižuje porodnost ve společnosti.

Jako pozitivum zmenšujících se nukleárních rodin a pořizování si méně dětí, můžeme vnímat užší a pevnější vazby v těchto rodinách, na druhou stranu ubývá potenciálních pečovatelů ve stáří. Jak se ovšem ukazuje, ani tato funkce není již v dnešní postindustriální epoše důležitá: „Význam dětí v rámci mezigenerační solidarity jako investice pro hmotné existenciální zajištění ve stáří byl omezen systémem sociální péče a důchodového pojištění, které eliminovalo bezprostřední závislost na dětech.“ (Národní zpráva o rodině, 2004, str. 11) Ztráta těchto povinností jen dále oslabuje soudržnost rodiny. Dalším aspektem izolovanosti rodin je vysoká rozvodovost, kvůli níž dítě často ztrácí nejen plnohodnotný kontakt s jedním z rodičů, ale i s rodinou tohoto rodiče.

Hodnota dítěte se mění. Střetává se zde pragmatismus, spotřební orientace a hédonismus současné společnosti s tradičními prorodinnými hodnotami, které podporovaly rodinnou soudržnost a pouta mezi jednotlivými členy. Postavení dítěte v hodnotovém žebříčku mladých lidí se sice téměř nemění, dítě však již nestojí tolik v centru životních aspirací rodičů. (Kuchařová, 2003) Stejný poznatek potvrzuje i Rabušic (2001), když píše, že centrální role dítěte v životě rodičů chybí.

2 RODIČOVSTVÍ

2.1 Definování rodičovství

Šulová (2004) definuje rodičovství jako trvalý vztah mezi dítětem a jeho pečovateli, přičemž rozlišuje rodičovství biologické a rodičovství psychosociální. Na základě tohoto můžeme vnímat rodičovství buď jako stav – jedinec se stane rodičem tím, že má dítě, anebo rodičovství jako činnost - rodičem se stává jedinec až díky své aktivitě, vztahu a přístupu k dítěti při péči o něj. (Hamplová, Šalamounová, Šamanová a kol., 2006)

Rodičovství je nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu a pro mnohé zřejmě i nejvýznamnější přechodem v celém jejich životě. Teprve dítě opravdu významně změní povahu života páru a odliší ho zásadně od stylu života jednotlivce. Na rozdíl od jiných životních událostí a přechodů, které jsou většinou pozvolné, je narození dítěte aktem dosti zlomovým. Nebylo tu a najednou tu je. Žena je připravována na mateřství sice fyziologicky, ne však sociálně. (Možný, 2006) I při plánovaném rodičovství se někdy u čerstvých rodičů mohou dostavit pocity frustrace, zklamání, že nevyužili všechny možnosti poznání okolního světa, ale i poznání sebe sama a svých vlastních možností. Strach z vlastního selhání při výchově potomka. Matky v některých případech zažívají po narození dítěte takový šok, který může vystoupat až v laktační psychózu³ a odmítání dítěte.

Tím, že dnes (díky rozšíření hormonální antikoncepce) mohou budoucí rodiče své rodičovství plánovat, změnil se podstatně vztah k němu. Jak píše Sirovátka (2003), v posledních letech roste zejména emocionální funkce rodičovství. Již neplatí „budeme rodiči“, ale „chceme být rodiči“.

³**Poporodní psychóza** nebo také **laktační psychóza** je vážný duševní stav matky po porodu, kdy je žena po fyzickém vyčerpání navíc vystavena rozsáhlým hormonálním změnám a velkému náporu do té doby většinou jí neznámých emocí. Převládající část případů se odehrává mezi 2. a 4. týdnem šestinedělí s útlumem v rádech dnů až měsíců. Mezi příznaky patří pocity silného rozrušení, vidiny, výpadky paměti, nekontrolovatelné pocity úzkosti, neschopnost číst či sledovat děj, vnímání času buď příliš rychle, nebo naopak pomalu, extrémní výkyvy nálad apod. (www.wikipedia.cz)

2.2 Rodičovství z pohledu rodičů

Rodičovství je důležitou součástí identity dospělého člověka. Vágnerová (2000) přiřazuje rodičovské roli určité charakteristické rysy:

- je nevratná - staneme-li se jednou rodičem, zůstáváme jím navždy. Stejně tak nevratnou a nezrušitelnou představuje dítě vazbu mezi partnery, rodiči dítěte.

- je silně asymetrická – rodič je pro dítě dominantní autoritou a rozhoduje téměř o všem, co se dítěte týká. Nově narozené dítě je zcela závislé na péči svých rodičů. Tato závislost s sebou nese určité nároky a povinnosti na rodiče, jako je např. výrazná změna jejich životního stylu, které patří k podstatě rodičovství. Pozornost partnerů je zaměřena na vývoj a výchovu dítěte a zvládání svých rodičovských rolí. Své vlastní zájmy a potřeby musí na nějaký čas odsunout do pozadí. Rodiče disponují jistou autonomií vůči dítěti, která však musí být do určité míry sociálně regulována. A to z několika důvodů, ne všichni rodiče dokáží rozeznat, co je pro jejich dítě nejlepší a někteří je mohou svou mentální či sociální deformací dokonce úmyslně či neúmyslně poškozovat. Pro jiné rodiče může být dítě jen nástrojem pro uskutečňování jejich vlastních cílů. Tento rodičovský „monopol“ na výchovu a socializaci svých dětí je prolomen až nástupem dětí do jeslí, školky, někdy až školy. V zájmu společnosti samotné je, aby v ní vyrůstali duševně i fyzicky zdraví jedinci, kteří uznávají a dodržují stejné hodnoty a pravidla jako ostatní. (Možný, 2006)

Přijetí rodičovské role je důležitým ukazatelem zralosti osobnosti obou rodičů. Kritické je zejména období prvních měsíců, kdy mezi sebou matka s dítětem udržují těsnou interakci. Některé matky toto období vnímají jako jistou izolaci, která se může vyvinout až v negativní pocity. Je proto důležité, aby si partneři v dalších etapách vývoje dítěte povinnosti o domácnost, péči o dítě a finanční zabezpečení, rozdělili k oboustranné spokojenosti. Je nutná kooperace a vzájemná empatie obou partnerů. Zvláště u mladších a méně vyzrálých rodičů může být pak toto období krizové a nepříjemné. (Šulová, 1998) Vágnerová (2000) důležitost vzájemného respektu jen potvrzuje. Je třeba dosáhnout rovnováhy v uspokojování všech členů rodiny a záro-

veň nezapomenout na nutnou harmonizaci vlastních potřeb s potřebami ostatních členů rodiny. Všichni musí mít stejná práva a povinnosti, jakmile některý člen pocítuje, že rodina funguje na úkor jeho spokojenosti, je nespokojen nejen tento jedinec, ale celá rodina se pak stává dysfunkční.

Velkým úkolem rodiče je nejen uspokojit všechny potřeby svého potomka, ale také ho vychovat, předat mu jisté hodnoty a naučit ho pravidlům, které je třeba dodržovat. Způsoby, jakými rodiče své názory a hodnoty dětem předají, uvádí Možný (2006) dva:

- tradiční - kdy rodiče na dítě plně přenášejí svůj hodnotový systém a představu o dobrém životě. Jaké prostředky k tomu zvolí, záleží na jejich uvážení. Nebezpečí takového způsobu předávání je nasnadě, dítě je vedeno k jednosměrnému náhledu na svět a je méně otevřené k přijímání jiných názorů a na život. Jako pozitivum lze uvést udržování rodinné i kulturní soudržnosti.

- liberální – který naopak předpokládá minimální či vůbec žádné ovlivňování dítěte rodiči při jeho volbě hodnot a vytváření představ dobrého života. Tento způsob sice otevírá sociální dynamiku, ale rozvolňuje rodinu.

Jaká potřeba vede lidi k touze založit rodinu? Vágnerová (2000) rozděluje stimulaci k rodičovství na vnější a vnitřní.

Mezi vnější stimulační faktory řadí očekávání společnosti a vnímání rodičovství jako jakési sociální normy. (Na několika místech v mé práci dokazují, že současná společnost je k alternativním způsobům stále liberálnější a je tedy podle mě jen otázkou času, kdy se i dobrovolná bezdětnost stane běžným způsobem života. A důvody jako očekávání či společenská norma nebudou pro rozhodování, jestli se stát rodičem relevantní.) Další stimulací může být vzor původní rodiny a touha založit si podobnou rodinu vlastní.

K základní vnitřní stimulaci pro rodičovství přiřazuje Vágnerová (2000) zejména vrozenou biologickou potřebu zplodit potomstvo a tím si zajistit zachování rodu. Jak je tato potřeba silná, závisí na individualitě každého z nás. K dalším motivům patří potřeba citové vazby, které je dítě vděčným příjemcem i dárce. (Jelikož je ale citový vztah s dítětem tak intenzivní, může vzájemný vztah partnerů odsouvat

do pozadí a negativně na něj působit.) Prožitky, zážitky a zkušenosti s dítětem určité zcela novým způsobem obohacují a oživují život rodičů. Rodičovství může v jedinci uspokojit potřebu po seberealizaci a dítě se pro něj stát smyslem života. Pro některé jedince může být silným motivem, proč si dítě pořídit i to, že rodičovství je vnímáno jako důkaz dospělosti.

Hofman a Hofmanová (In Rabušic, 2001) k tomu ještě dodávají, že dítě přináší rodičům sociální identitu, je pro ně zdrojem zábavy a novosti v životě. Dítě vnímají jako zdroj kreativity a naplnění, umožňuje jim expanzi za hranice vlastního života, pocit jisté „nesmrtelnosti“, probouzí v nich pocit morálnosti – umí se vzdát vlastních potřeb pro blaho druhé osoby. Mareš (2003) uvádí, že dítě může být pro své rodiče zdrojem pozitivních emocí a oporou, potvrzuje a upevňuje vztahy v rodině. Vždy platilo, že dítě je jakýmsi „zhmotněným“ potvrzením lásky rodičů.

2.3 Rodičovství z pohledu dítěte aneb jak důležití jsou rodiče pro dítě

„Každé dítě má nárok na to, aby mu jeho otec a matka zajistili a poskytly základní výživu, oblečení, ubytování, zdravotní péči a přístup ke vzdělání.“ Tato pětice je označována jako „teze minimálního zaopatření“. (Možný, 2006, str. 153)

Neustále se zkoumá, jak důležití jsou rodiče pro dítě a jak dalece může nedostatek jejich péče dítě poškodit. Ve své knize Rodina a společnost věnuje Možný (2006) několik kapitol vývoji názorů na potřeby dítěte. Zmiňuje, ve své době velice populární, studie anglického pediatra a psychiatra Johna Bowlbyho z 50. let 20. století, které dokládaly, jak důležitá je pro dítě mateřská péče. Bowlby tvrdil, že bez mateřské péče je dítě deprivováno, což vede k psychické i fyzické retardaci, špatné sociabilitě, případně až k pozdějšímu deviantnímu chování jedince. Jeho tvrzení, že takovéto poškození v dětství zanechává trvalé stopy v osobnosti a chování dospělého člověka, bylo později vyvráceno, neboť se ukázalo, že tyto škody je možno kvalitou dalšího vývoje vykompenzovat. Jak víme, každé dítě je jiné a každé se s deprivací

vyrovnává jinak, lépe či hůře. Což samozřejmě neznamená, že i když se dítě s deprivací dokáže vyrovnat, že by ho nepoškozovala.

Jak moc jsou rodiče a rodina pro dítě nezastupitelné potvrzuje Helus (2009), který tvrdí, že situovanost a začlenění dítěte do rodiny má naprosto zásadní význam pro jeho celoživotní vývoj. Pro start dítěte je rozhodující poskytnutí důvěry, jistoty, spolehlivosti, vzájemné opory a pomoci nejen od matky, ale od celé rodiny. Šulová (2004) zdůrazňuje nezastupitelnost rodičů především v prvních letech života: „Jakékoli nahrazování rodičů v prvních letech života dítěte mu do značné míry komplikuje chápání signálů, které mu okolní svět vysílá, nejsou-li mu předem zprostředkovány v přirozené interakci s rodiči.“ Zároveň však připouští, že „dítě unese v podstatě jakoukoli péči, pokud je mu zajištěno naplňování jeho základních potřeb.“ (Šulová, 2004, str. 136)

Shrňme tedy, že dítě je schopno vyrůst ve zdravého jedince i bez přítomnosti rodičů při jeho vývoji a výchově, představuje to však pro něj celoživotní komplikace. (To se týká samozřejmě i výchovy dítěte jen jedním z rodičů, kdy dítěti chybí identifikační vzor vlastního nebo opačného pohlaví.)

Otázka ohledně rodičovství a jeho vlivu na dítě, která je stále znovu diskutována, je fenomén zaměstnaných a vytížených rodičů. Matkám byla dlouhou dobu přisuzována role ženy v domácnosti, protože tak se to zdálo pro zdravý vývoj a spokojené dětství dětí nejlepší. Tento konzervativní postoj se v moderní společnosti čím dál tím častěji vyvrací. Pro rozumový vývoj dítěte naopak matka, která s ním není čtyřicet hodin denně, přináší z vnějšího světa více podnětů, než by mu mohla jinak dát. Každé dítě je individualita a vyžaduje jinou péči a intenzitu této péče, která by měla být respektována a dítěti poskytnuta. Na druhou stranu nemůžeme matku (případně otce) nutit, aby se stali rukojmím svého dítěte a zůstávali s ním doma proti své vůli. Svoji nespokojenost a podrážděnost by pak přenášeli na dítě, potažmo celou rodinu a to by jistě nepřineslo nic dobrého nikomu.

Za úvahu stojí, zda jsou vždy rodiče ti praví, kteří jsou schopni rozvinout veškerý potenciál dítěte a zda předání dítěte do péče pedagogických odborníků v mateřské škole není pro vývoj dítěte přínosnější. Nejen zásluhou pedagogů, ale i

přítomností vrstevníků, kteří ho motivují, jsou pro něj vzorem a probouzejí v dítěti zdravou soutěživost, se může vývoj dítěte značně posunout vpřed.

2.4 Demografické změny a pokles porodnosti

Od 90. let prudce klesala porodnost v české populaci, zatímco v roce 1979 se narodilo 172 tisíc dětí, v roce 1989 to bylo už jen 128 tisíc a v roce 1999 dokonce pouze 89 tisíc dětí. (Statistická ročenka, 2010) To vzbudilo jak mediální rozruch (novinové titulky z poloviny 90. let, většinou zní: „Výrazný pokles porodnosti českých matek“; „Chudneme, stárneme, vymíráme“; „Dítě stojí až 3miliony a porodnost klesá“; „Proč už nemáme děti“...), tak i obavy mezi odborníky, kteří začali pátrat po důvodech a vydávat odborné studie. („Kde ty všechny děti jsou?“; „Národní zpráva o rodině“; „Populační vývoj České republiky“...).

Důvodem nebyl nezájem o děti či jejich nechtění, jak se někteří obávali. Jak se ukázalo, pokles byl pouze dočasný a po prudkém propadu v 90. letech začal počet narozených dětí opět výrazněji růst zvláště kolem roku 2004, přičemž vrcholu dosáhl v roce 2008 s počtem 119 tisíc dětí. Tento počet se udržuje dodnes. Demografický vývoj v ČR v roce 2010 se vyznačoval stagnací jak v oblasti plodnosti, tak sňatečnosti a rozvodovosti. (Statistická ročenka, 2011). Musíme si ale uvědomit, že zvýšená porodnost, je důsledkem silných ročníků ze 70. let, která přišla se zpožděním, neboť právě tato generace byla tou, která mateřství oddalovala, jak jen to bylo možné. A jak píše Možný (2006), nemusí tento nárůst znamenat výhru, desetiletý deficit totiž nemá šanci vyrovnat. Jak vysoký deficit skutečně bude, se ukáže až kolem roku 2015, kdy se definitivně fyziologicky uzavře možnost mít dítě pro ženy, které rodičovství začaly odkládat na počátku 90. let.

Nejen klesající porodnost, ale i stále se zvyšující věk rodiček, trápí demografy. Nejvyšší reprodukční míry se během posledních deseti let drží ve věkové skupině 25-29 let. Od roku 2007 se k nim však přidává ještě starší věková skupina 30-34 let. V roce 2011 byly dokonce obě tyto věkové skupiny na stejné úrovni. (Statistická ročenka, 2011)

Chaloupková a Šalamounová (2004) shrnují, že mezi odborníky jsou zastávány dvě teorie, čím jsou demografické změny u mladých lidí po roce 1989 způsobovány.

První teorie, v jejímž čele stojí L. Rabušic, tvrdí, že se tak děje na základě změn v hodnotových orientacích mladých lidí. Současná generace klade důraz na autonomii, svobodu, rovnoprávnost mezi mužem a ženou. Jejich přístup k manželství a rodičovství je mnohem liberálnější, konkrétně jsou tolerantnější k nesezdaným soužitím a rozvodům. Taktéž mladí lidé projevují menší zájem o tradiční rodinu a její hodnoty. Nepřejí si již, aby hlavním životním údělem ženy byla pouze rodina a mateřství.

Druhá teorie, kterou zastupuje např. J. Rychtaříková, je založena na tom, že za změnou v demografickém chování stojí především zhoršení ekonomických podmínek mladých rodin.

Já se domnívám, že za sníženou porodností, nízkou sňatečností a ostatními projevy demografických změn, stojí oba dva tyto faktory a záleží, jaké priority si ten který jedinec v životě zvolí.

2.5 Změny vnímání rodičovství ve společnosti

Rodičovství bylo dříve považováno za další stupeň ve vývoji v životě jedince. Nikdo ani moc neuvažoval, že by byla možná i jiná cesta. Judith Blakeová, která se tématice rodičovství věnovala „byla přesvědčena, že plození dětí je i v moderních společnostech předepisovanou normou chování.“ (In Rabušic, 2001, str. 169) V západních společnostech došlo k uvědomění si jiných možností dříve, u nás až s příchodem svobody. Poprvé začali lidé uvažovat nad tím, že je možné uspořádat si život i jinak. Ve statistických tabulkách se tyto nové volby životního postoje jasně prokazují prudkým poklesem porodnosti.

Rok 1989 přinesl u nás do oblasti rodičovství několik zásadních možností, které způsobily, řekla bych až změnu paradigmatu. Jednou z nich je rozvoj hormonální antikoncepce – díky níž je dnes možno zcela oddělit sexuální život od života

reprodukčního. V roce 1990 používalo antikoncepci 17% žen, v roce 2001 už to bylo 42% (Národní zpráva o rodině, 2004, str. 34) a dnes se jedná dokonce o téměř 70% žen v reprodukčním věku. Rozšíření antikoncepce u českých žen je samozřejmě spojen s úbytkem interrupcí, které po roce 1990 rapidně klesly – z více než 110 tisíc, což znamená, že více než 40% těhotenství končilo interrupcí, na dnešních 20 tisíc interrupcí ročně. (Statistická ročenka, 2011)

Antikoncepce umožnila ženě, aby si sama zvolila, kdy a kolik dětí bude mít nebo zda vůbec. K individualitě a samostatnosti, co se týká rozhodování o vlastní rodině, přispěl i menší tlak společnosti. Žena začala studovat a pracovat, stala se tak ekonomicky nezávislou a konečně se tak oprostila od stigmatu životního předurčení ženy jako matky.

Mateřství nejenomže již není hlavním posláním ženy, ale dítě samotné není už jediným a hlavním smyslem života rodičů. Národní zpráva o rodině zmiňuje, že vzhledem k převzetí starosti o hmotné existenční zajištění ve stáří státem, byl význam dítěte pro rodiče přesunut zejména do roviny emocionální. (Národní zpráva o rodině, 2004). To potvrzuje i Zelizerová, když na fakt, že z hlediska ekonomického se stává pořizování dětí naprosto nevýhodné, náklady na ně jsou vysoké a zisk z nich téměř nulový a na otázku, proč si tedy pak v dnešní ziskuchtivé a individualistické společnosti lidé děti i nadále pořizují, odpovídá: „Děti jsou ekonomicky bezcenné, avšak emocionálně je jejich cena nevyčísitelná.“ (In Rabušic, 2001, str. 154). Ukazuje se tedy, že i v dnešní společnosti, kde se hodnota všeho přepočítává na peníze, má dítě hodnotu samo o sobě – ať už ji označujeme jako psychickou, emocionální, či jinou – neslouží jako nástroj k dosažení určitého cíle. I Sirovátka (2003) říká, že v dnešní době roste a stává se důležitou především emocionální funkce rodičovství a zároveň dodává (a tak reaguje na pokles porodnosti v současné společnosti), že tato může být naplněna i jen jedním dítětem. Dnes se bohužel stále častěji stává i to, že nad rodičovskou aspirací vyhrájí jiné životní volby.

2.6 Vývoj v rozhodování zda se stát rodičem

Na základě čeho se dnes mladí lidé rozhodují, jestli si pořídít děti, kdy a kolik?

Zatímco před rokem 1989 bylo běžné zakládat rodiny v nižším věku - mladá rodina mohla od státu očekávat materiální i jinou pomoc, v prostředí kapitalistické společnosti je naopak běžné založit rodinu později, až po získání zkušeností a ekonomického zajištění. Mladí lidé investují dnes zprvu nejvíce času a energie do vzdělání, následně si hledají zaměstnání, budují kariéru, pak až přichází na řadu zakládání vlastní domácnosti a rodiny

Socialistický režim naopak vedl občany k plodnosti v co nejnižším věku, jednak bylo potřeba dostatek pracovníků a případných vojáků, za důležitější však považují skrytý záměr vlády přes vytváření sociálních jistot, odvádět pozornost mladých od politiky a jejich případného angažování se v proti-politické činnosti. Propracovaný sociální systém rodinám poskytoval např. výhodné nízko úročné půjčky, prodlouženou mateřskou dovolenou, rozvinutou síť jeslí a mateřských škol, včetně družin pro žáky základních škol, dotované potraviny a dětské zboží aj. (Kučera, 2000) Systém nesl své ovoce - až 94% procent žen plnilo svou reprodukční povinnost, první dítě bylo obvykle rozeno kolem 22. roku matky. (Kučera, 2000, str. 12)

Po roce 1989 některé tyto podpory státu opadly. Navíc došlo ke změně životních podmínek - nastupující demokracie, svoboda podnikání, cestování, práce v zahraničí, větší nabídky ke studiu na SŠ a VŠ. Zároveň rostla nezaměstnanost, získat vlastní byt se stalo obtížné. To vše přispělo k vzniku silné konkurence proti zakládání rodiny.

Sirovátka (2003) tu naráží na paradox: Ne pokles porodnosti po roce 1989, nýbrž vysoká porodnost celých 40 let předtím byla nepřirozená. Jednalo se totiž o extenzivní režim, který byl podporován režimem politickým – důvody proč tomu tak bylo, jsem uvedla výše. V celé západní Evropě byl tento model výjimkou. Extenzivní režim se vyznačoval vysokými mírami sňatečnosti, porodnosti, také však rozvodovosti a úmrtnosti. Po pádu totalitního režimu se rozpadl i tento jeho extenzivní populační model. Česká rodina se vrátila k rodině západoevropského typu, kde se sňatky uzavírají později, preferovány jsou nukleární rodiny, partneři jsou ekonomicky soběstační a porodnost klesá.

3 VYSOKOŠKOLŠTÍ STUDENTI

3.1 Charakteristika adolescentů

Dle vývojové psychologie spadají vysokoškoláci svým věkem do období mladé dospělosti, která je charakterizovatelná několika základními psychickými znaky. Zaměřím se především na ty, které mají souvislost s rodičovstvím.

Vágnerová (2000) uvádí jako nejtypičtější znaky samostatnost, svobodu vlastního rozhodování a chování a zodpovědnost k druhým lidem. Důkazem dospělosti je také schopnost přijmout zodpovědnost za svá rozhodnutí a činy, které z role dospělého vyplývají. Lidé ve věku 20 – 35 let jsou soběstačnější a vyrovnanější, jsou si vědomi svých vlastních sil a kompetencí, na základě čehož si budují větší sebejistotu a sebedůvěru. Tomu napomáhá i větší ekonomická samostatnost, která potvrzuje dospělost mladého člověka a zároveň mu umožňuje nezávislost a seberealizaci

Osamostatnění znamená mimo jiné umět rozlišovat v oblasti sociálního chování a zároveň přijmout nové role. Přijetí těchto rolí je očekáváno i společností, pro niž je to předpoklad zařazení mladých lidí mezi sebe. Pravdou je, že se tento proces přijetí neustále vyvíjí, a jelikož je současná společnost stále otevřenější novým alternativám, není hrozba odsunutí na okraj společnosti těch, kteří určité role schopni přijmout nejsou, tak vysoká.

Období mladé dospělosti se vyznačuje sexuální zralostí. Postoj k sexualitě se v tomto období mění, je ovlivněn přáním mít dítě. Sexuální akt tak dostává nový rozměr, rozšiřuje se o reprodukční složku. Není již jen prostředkem osobního uspokojení, ale i cestou, jak zplodit vlastní dítě. Kromě sexuální zralosti jsou důležitým předpokladem pro založení rodiny měnící se vztahy mladého dospělého k ostatním lidem. Předpokladem rodičovství je schopnost zvládnout žít s druhým člověkem v páru a akceptovat jeho potřeby. Egoistický postoj postupně přechází v altruismus, který současně otevírá dveře nastupující intimitě. Pro rodičovskou roli je typický zcela nový typ vztahu – vztah nadřazený. Rodič má moc nad svým dítětem, ale na druhé straně i obrovskou zodpovědnost. Nejen schopnost zodpovědnosti ale i péče o druhé, často na úkor vlastních potřeb, je jedním ze základních předpokladů rodičov-

ské role. Mladý rodič se s dítětem identifikuje a cítí se za jeho rozvoj zodpovědný a právě proto pro něj dovede i mnoho obětovat. U malého a zcela závislého kojence je tato obětavost nutností, je však třeba myslet na to, že čím více se dítě stává samostatnější, tím více musí rodič svou obětavost a péči omezovat, aby místo pomoci nepůsobil jako brzda ve vývoji potomka.

Největší rozpor období mladé dospělosti nastává mezi potřebou svobody a nezávislosti a zároveň nutností dodržovat povinnosti, být schopen činit důležitá rozhodnutí (často nezvratná) a nést za ně případné důsledky. Musíme si uvědomit, že právě v tomto období je nakupeno hned několik životních mezníků, jako volba profese, manželství a rodičovství. I to je zřejmě jedním z důvodů, proč tolik mladých lidí odsouvá role jako rodičovství a manželství se závazky, zodpovědností a povinnostmi stále do pozdějšího věku.

Mladí lidé, kteří studují, mají častěji pocit, že ještě nejsou s přípravou na plnou dospělost hotovi. Ještě nejsou na svoji vybranou profesi připraveni, a tak vnitřně odsouvají nové pocity, které se mohou vázat s možným rodičovstvím.

3.2 Jaký původ mají vysokoškoláci?

Fialová (2000) se ve své studii zaměřila na to, odkud vysokoškoláci pocházejí, v jakých rodinách vyrůstali, kým a čím byli formováni.

Vysokoškoláci byli rozeni vesměs do úplné rodiny, zkušenost s rozvodem svých rodičů má jedna třetina. Rodiče byli sezdáni a většina mladých lidí považovala manželství svých rodičů za šťastné. Nejběžnější byla rodina se dvěma dětmi, skoro každý tedy vyrůstal s alespoň jedním sourozencem. Oba rodiče byli výdělečně činní, v domácnosti zůstávalo jen 5-10% žen, z čehož vyplývá, že dnešní vysokoškoláci byli od nejútlejšího věku zvyklí trávit svůj čas v nerodinném prostředí – jeslích, školkách, školách či družinách, kde je formovali cizí lidé. Většina mladých vyrůstala bez náboženství. Už před 20 lety platilo, že vysokoškolsky vzdělané matky rodily děti v pozdějším věku a často volily pouze jedno dítě. „Matky uspokojily svou touhu

po dítěti, ale další dítě se zřejmě již neodvažovaly mít z obav o vlastní kariéru, anebo vzhledem ke svému věku“ (Fialová, 2000, str. 31)

3.3 Funkce vysokoškolského vzdělání

Co studenti označují jako přínos vysokoškolského vzdělání je především získání praktických dovedností a kvalifikací potřebných pro budoucí zaměstnání. V druhé rovině pak dosáhnutí jisté kulturní úrovně a tím i všeobecného rozhledu. 70% studentů oceňuje právě získání celkového rozhledu důležitého pro život. (Tuček, 2003) Studenti i jejich rodiny předpokládají, že se s vysokoškolským studiem celoživotně lépe uplatní. Budou schopni získat práci, která jim svoji kvalitou přinese uspokojení a větší uznání. Delší doba studia dává možnost celkově rozumově více dospět a být tak lépe připraven na život.

3.4 Historický vývoj a změny ve vzdělání v ČR po roce 1989

V posledních 20 letech výrazně poklesl počet lidí se základním vzděláním a stoupl počet vysokoškolsky vzdělaných občanů.

Tento vývoj souvisí jednak se zakládáním nových škol, jednak je logickým vyústěním tradice komunistického režimu, kdy preferováni byli lidé pouze vyučení před středoškoláky či vysokoškoláky.⁴ Tuček (2003) uvádí, že vyučených lidí se ve společnosti před rokem 1989 vyskytovalo kolem 60%. Dělnická třída byla kromě jiného zvýhodňována i finančně. Vysokoškolské vzdělání dlouhodobě stagnovalo, zejména pak v 70. a 80. letech minulého století. Vyššímu vzdělání chyběla finanční motivace. Za socialismu byly platy poměrně silně nivelizovány a jen minimálně oceňovaly práci z hlediska potřebné kvalifikace, náročnosti a nutného výkonu. O výši platu namísto toho rozhodovaly politické profily a společenské aktivity. To logicky

⁴ Důvodem byla zejména extenzivní industrializace a nutnost pokrytí strojní výroby pracovníky.

vedlo k silné demotivaci, nízkému pracovnímu výkonu, morálce a iniciativě. (Tuček, 2003)

Rok 1989 tuto realitu změnil, konečně začalo být důležité, kdo co umí, kdo pro výkon svého povolání studoval. Už začátkem 90. let byla patrná postupná diferenciace výdělků podle vzdělání. Společnost na tuto skutečnost reagovala mohutným nárůstem vysokoškolských studentů i vysokých škol samotných. V průběhu devadesátých let se počet studujících na vysoké škole zvýšil o více než 60%, že tento nárůst nebyl ještě vyšší, bylo dáno finančními limity vysokých škol. (Sirovátka, 2003) Narostl počet typů vysokých škol a rozmanitost oborů, to se projevilo zvýšeným zájmem o studium oborů jako historické a sociální vědy, filozofie či jazyky (dříve striktně omezované obory), změnila se struktura vysokého školství.⁵ Univerzitu postupně získala všechna krajská města, což podstatně zlepšilo dostupnost studia. (Kučera, 2000)

Obecně můžeme shrnout, že vysokou školu studuje stále více lidí a také déle (8 z 10 studentů pokračuje po ukončení bakalářského studia ve studiu magisterském), než tomu bylo před rokem 1989. To má bezpochyby bezprostřední dopad na životní plány, postoje a názory mladých studujících lidí.

3.5 Vysokoškoláci v současné české populaci

Za posledních 10 let stoupl v České republice počet všech vysokých škol téměř o dvě třetiny. V roce 2001 existovalo na našem území 45 vysokých škol, v roce 2010 to bylo již škol 72. Počet veřejných škol narostl pouze o 2 vysoké školy, rozmohlo se však zakládání soukromých vysokých škol, ze 17 se jejich počet navýšil

⁵Tzv. Boloňský proces - dohoda evropských i mimoevropských států, které tak chtějí zvýšit dostupnost, přitažlivost a kvalitu vysokoškolského vzdělávání. Dílčím cílem je napomoci mezinárodní mobilitě studentů a zavést srovnatelné vysokoškolské tituly a tím podpořit nejen vzájemné uznávání dosaženého vzdělání, ale především uplatnění absolventů po celém světě. Studium bylo rozděleno do tří cyklů: 1. cyklus (bakalářský), 2. cyklus (magisterský) a 3. cyklus (doktorský). Boloňský proces byl zahájen v roce 1999, původně za účasti 30 evropských států včetně České republiky. V současné době se k tomuto systému hlásí již 47 států.

na 44. V současné době studuje na vysokých školách téměř 400 tisíc studentů, ještě před 10 lety to byl počet přesně poloviční.⁶ (Statistická ročenka, 2011). Nejvyšší zájem je mezi studenty o studium humanitních a společenských věd se 72 tisíci zájemci, stejný počet uchazečů má zájem o studium ekonomických věd. Za ně se řadí technické vědy s 47 tisíci uchazeči. Číslo přijatých a zapsaných však ve výsledku vypovídají o jiném pořadí, na prvním místě jsou technické vědy s 25 tisíci studenty, následovány ekonomickými vědami s 24 tisíci přijatých, na třetím místě je nejvíce studentů zapisováno ke studiu humanitních a společenských věd - 16 tisíc. (Statistická ročenka, 2011)

3.6 Uplatnění vysokoškoláků

Koucký a Zelenka (2008) prováděli výzkum uplatnění vysokoškoláků na trhu práce. Ukázalo se, že počet nezaměstnaných čerstvých absolventů vysokých škol bez kontaktů a zkušeností se víceméně neliší od počtu nezaměstnaných nevysokoškoláků ve společnosti. (Předpokládáme-li zaměstnání s dostatečnou kvalifikací pro absolventa VŠ). Výhodu mají ti, kteří do zaměstnání nastoupí již při studiu, třeba na částečný úvazek. Nejlepší uplatnění na trhu práce nachází studenti právnických a lékařských fakult. Dobře jsou na tom též studenti fakult pedagogických a ekonomických. Tradičně nejhůře hledají pak zaměstnání studenti uměleckých oborů. Tabulky ukazují, že vysokoškoláci mají v průměru o dvě třetiny vyšší plat než zbytek populace.⁷ Průměrný plat vysokoškolsky vzdělaného člověka v roce 2008 činil 42 tisíc Kč.

⁶ Pro srovnání např. v sousedním Německu se počet vysokoškolských studentů za posledních 15 let navýšil jen o necelých 20% (Statistisches Jahrbuch, 2011)

⁷ Důvodem tak značného finančního ohodnocení, je především fakt, že v České republice je podíl vysokoškoláků na pracovním trhu oproti jiným zemím pořád ještě nízký. Poslední údaje říkají, že mezi dospělými ve věku 25 - 64 let mělo v České republice v roce 2006 zhruba 13,5 % osob vysokoškolské vzdělání. V zemích EU je v průměru počet vysokoškoláků téměř dvojnásobný. Situace se však rychle mění. Již několik posledních let patří Česká republika k zemím, kde počet absolventů s vysokoškolským vzděláním roste nejrychleji. V nedaleké budoucnosti budou u nás čerství absolventi s vysokoškolským a vyšším vzděláním tvořit polovinu všech nově příchozích na pracovní trh. To pochopitelně povede ke změnám v postavení vysokoškoláků na pracovním trhu z hlediska jejich zaměstnatelnosti, výše mezd i kvalifikační náročnosti vykonávané práce. (Zelenka, Koucký, 2008)

3.7 Motivace ke studiu na vysoké škole

Bylo zjišťováno, proč má v dnešní době tolik mladých lidí zájem o studium na vysoké škole. Výsledky nejsou příliš optimistické. Ukazuje se, že hlavní motivací pro studium na vysoké škole jsou u většiny studentů ryze pragmatické důvody. Co si od studia na vysoké škole slibují, je přístup k dobře placenému zaměstnání a úspěšné kariéře. Mezi další důvody ke studiu zařadili přání vlastnit vysokoškolský titul a tím si zajistit uznávané postavení ve společnosti. Taktéž studenti zmiňovali, že studium volí jako možnost, jak oddálit svůj vstup do praxe. Motivace jako touha po rozvíjení svých schopností a vzdělání či prohloubení vědomostí v daném oboru, se umístily na posledních místech a studenti je vnímali spíše jako doprovodné jevy než hlavní cíle studia. (Menclová, Baštová, 2005)

3.8 Hodnoty a cíle vysokoškoláků

Většina studentů má po ukončení studia přání nastoupit do zaměstnání. Jak dalece jasná představa budoucího zaměstnání je, se liší podle typu studia – studenti lékařských, právnických, pedagogických, ale i přírodovědeckých a technických oborů, kteří mají přímou vazbu na trh práce, mají představu poměrně jasnou. Studenti ostatních oborů musí být flexibilnější a být připraveni pracovat i v jiné oblasti, než kterou vystudovali⁸. Obavy z nezaměstnanosti vysokoškolští studenti vesměs nemají. Stále také přibývá studentů uvažujících o uplatnění v zahraničí. (Menclová, Baštová, 2005)

Také Kučera (2000) se snažil zjistit, co je pro dnešní mladé lidi lákavé, jaký způsob života by si zvolili, kdyby si mohli svobodně vybrat, co plánují po ukončení studia. Ukázalo se, že vysokoškoláci nepovažovali rodinu a děti za absolutní životní prioritu (muži ani ženy). Více než dvě třetiny považovali za důležité mít zajímavou a užitečnou práci, v které by rádi dosáhli úspěchu a uznání. Taktéž projevíli touhu mít

⁸ Podle průzkumů, které Menclová a Baštová (2005) prováděly je více než polovina studentů s touto skutečností smířena a nebrání se jí. Dokonce jsou i tací, kteří vůbec o nástupu do zaměstnání podle své kvalifikace neuvažují – nejčastěji jsou to studenti pedagogických fakult.

hodně peněz a čas na vlastní zájmy a koníčky. Péče o domácnost a rodinu se „propadla“ na poslední místa, resp. do vzdálené budoucnosti.

Co se týče hodnot, jak už bylo v několika výše zmíněných šetřeních zjištěno, současná mladá generace uvažuje velice pragmaticky a prakticky. Tuček (2003) k tomu připojuje ještě náchylnost mladých lidí k přejímání západních vzorů, včetně tendencí k jejich jednostrannému přehánění. Nejvýrazněji je to pozorovatelné na konzumním způsobu života (nejen) mladých lidí. V tomto musím s Tučkem naprosto souhlasit, jsme generace vyrůstající ve svobodě a s minimem mantinelů či pravidel, kterými bychom se mohli řídit. Když situaci srovnáme se západní Evropou, můžeme pozorovat, že smysl pro dodržování určitých pravidel a zákonů je tam podstatně vyšší.

Velkou roli zde dle mého mínění hraje i ateismus českého národa. Podle sčítání lidu v roce 2011 se v Česku 34% obyvatel k žádné víře nehlásí/ resp. ke konkrétní víře se hlásí jen necelých 14%. Téměř 50% informace o své víře nevyplnilo vůbec. (www.czso.cz) Často právě víra udává pravidla, co se smí a nesmí, co je správné a co špatné. Než si nějaké hodnoty a pravidla, která budeme ochotni dodržovat, opět stanovíme, bude zřejmě ještě nějakou dobu trvat.

3.9 Vysokoškoláci a rodičovství

Od roku 1989 se neustále posouvá věk, kdy matky rodí své první dítě. Ukázalo se, že nejvýznamnějším faktorem, který rozhoduje, v kolika letech si dítě pořídit, je právě vzdělání. Lidé s vyšším vzděláním mívají v důsledku delšího studia a následně i náročnějšího povolání první dítě ve vyšším věku. Celkově mají také nižší počet dětí. V roce 2001 zakládala rodinu jen každá desátá vysokoškolsky vzdělaná žena ve věku do 25 let, ale jen každá pátá žena se základním vzděláním ještě dítě v 25 letech neměla. (Chaloupková, Šalamounová, 2004) A tím, jak se vzdělání žen neustále zvyšuje, negativní závislost mezi vzděláním a porodností nabývá na váze. (Možný, 2006)

Laická i odborná veřejnost se výrazných změn v demografickém chování – především pak vysokého snížení porodnosti – zalekla a začala si vysvětlovat tuto

skutečnost tak, že mladá generace a především ti výše vzdělaní již o děti a rodinu nestojí, dávají přednost kariéře a vlastním koníčkům. Na základě mnoha výzkumů (např. Fialová, 2000) se však ukazuje, že dítě, rodičovství a rodina i nadále zůstávají mezi mladými lidmi vysoce uznávanými hodnotami. Jen se obtížněji hledají cesty jejich naplnění a zakládání rodiny je proto odkládáno do vyššího věku. Mladí lidé (a především ti vysokoškolsky vzdělaní) touží dosáhnout i dalších životních met a cílů, pro které je dnes lepší příležitost než dříve. Mohou studovat, cestovat, zvolit si povolání, které chtějí a využít možnosti uplatnit se v něm, budovat kariéru a začít dobře vydělávat. Rodičovství konkurují i další formy seberealizace. A nejen to, mladí lidé si dnes dobře uvědomují, že náklady na dítě jsou stále vyšší, což zákonitě znamená snížení jejich životního standardu. Hodnota rodičovství je konfrontována s hodnotou dosažení úspěchu a společenského postavení, dosažení lepší kvality života. (Tuček, 2003) Přesto však, jak upozorňuje Sirovátka (2003), tato konfrontace neznamená pokles hodnoty dítěte či snížení přání mladých lidí mít dítě, to v ČR přetrvává, jedná se pouze o reflexi nových životních šancí a možností.

Představa, že bude rodičovství pro vysokoškolsky vzdělané lidi jednodušší, je možná mylná. Možný (2006) uvádí, že příchod prvního dítěte je obtížnější pro vzdělanější páry než pro matky z dělnických rodin. Zejména ženy s profesionálními aspiracemi a vysokými nároky na zvládnutí své mateřské role, pociťují tento přechod tíživěji. Jsou totiž vedeny k bezchybným výkonům a chtějí takových dosáhnout i ve své mateřské roli. Jsou pak zklamané, když zjistí, že obě role perfektně zvládnout nedokáží. Většinou právě pro vysokoškolské páry je nejtýpickejší uspořádání tzv. dvoukariérová rodina. Pro děti se sice rozhodnou, ale jelikož se vlastní kariéry vzdát nechtějí, předají péči o dítě do rukou prarodičů, jeslí či chův. (Šulová, 1998) V současné době to vypadá, že se vývoj v oblasti rodičovství ubírá směrem „buď - anebo“. Veřejnost s vyšším vzděláním má tendenci dělit se na dva tábory: na ty, kteří rodičovství obětovali kariéře, neboť se domnívali, že by obě role současně nezvládli a na ty, kteří se pro děti rozhodli a považují je za přinejmenším stejně mocný zdroj uspokojení jako profesní kariéru.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 CÍLE

Mým cílem je zjistit názory současných vysokoškolských studentů na rodičovství a porovnat, zda se shodují s názory, se kterými jsem pracovala v teoretické části své práce.

4.1 Dílčí cíle

Zjistit, jak názory a pojetí rodičovství u vysokoškoláků ovlivňují faktory jako věk, obor studia, víra, původ a rodina ve které respondenti vyrůstali.

1. Věk

Zjistit, jak dalece věk ovlivňuje rozhodování studentů o budoucí rodině.

2. Obor studia

Porovnat, jak se liší pohledy na rodičovství u studentů humanitních a technických oborů.

3. Víra

Zjistit, jak ovlivňuje názory na rodičovství víra.

4. Původ

Provéřit, jestli místo, odkud vysokoškoláci pochází, mění jejich pohled na rodičovství.

5. Rodina

Zjistit, jak ovlivňuje názory na rodičovství rodina, kde respondenti vyrůstali. Zda ti, co pocházeli z velkých rodin, budou sami preferovat velkou rodinu a jedináčci zase dávat přednost jen jednomu dítěti.

5 HYPOTÉZY

V souvislosti s cíli práce byly stanoveny následující hypotézy:

1. hypotéza ve vztahu k věku: Předpokládám, že plány mladších respondentů se budou spíše týkat dokončení vzdělání a uplatnění získaných zkušeností buď v zahraničí, nebo při budování kariéry a rodina bude upozaděna.

2. hypotéza ve vztahu k oboru studia: Domnívám se, že studenti technických oborů budou mít na rodinu a obětování se pro ni jiný názor, než studenti humanitních oborů, kteří budou věnovat svůj čas rodině daleko ochotněji.

3. hypotéza ve vztahu k víře: Myslím, že lidé věřící budou směřovat k tradičnějším a prorodinnějším hodnotám a budou plánovat i více dětí než ateisté.

4. hypotéza ve vztahu k původ): Domnívám se, že velkoměsto nabízí více zajímavých pracovních příležitostí, a proto budou absolventi z velkoměsta odsouvat rodičovství a preferovat menší počet dětí, aby mohli realizovat svou kariéru.

5. hypotéza ve vztahu k původní rodině: Myslím, že lidé často opakují model, který zažili ve své původní rodině a budou se jej snažit (často podvědomě) převést i do své vlastní rodiny.

6 METODY

Pro zpracování praktické části mé bakalářské práce byla použita data získaná metodou dotazování, technikou dotazníkového šetření. Dotazník jsem respondentům rozesílala elektronicky a byl anonymní. Důvodem výběru metody dotazníku bylo zejména to, že umožňuje postihnout poměrně široký počet respondentů a získat tak dostatek materiálu pro výzkum. Otázky jsou otevřené, polouzavřené i uzavřené. Úvodní otázky jsou zjišťovacího charakteru (věk respondentů, škola, jakou studují, rodina, z které pochází, ...), na jejichž základě jsem pak respondenty rozdělila, abych zjistila, jaké faktory hrají roli při rozhodování o budoucím rodičovství.

7 VÝSLEDKY PRŮZKUMU

7.1 Zadání dotazníku a jeho vyhodnocení

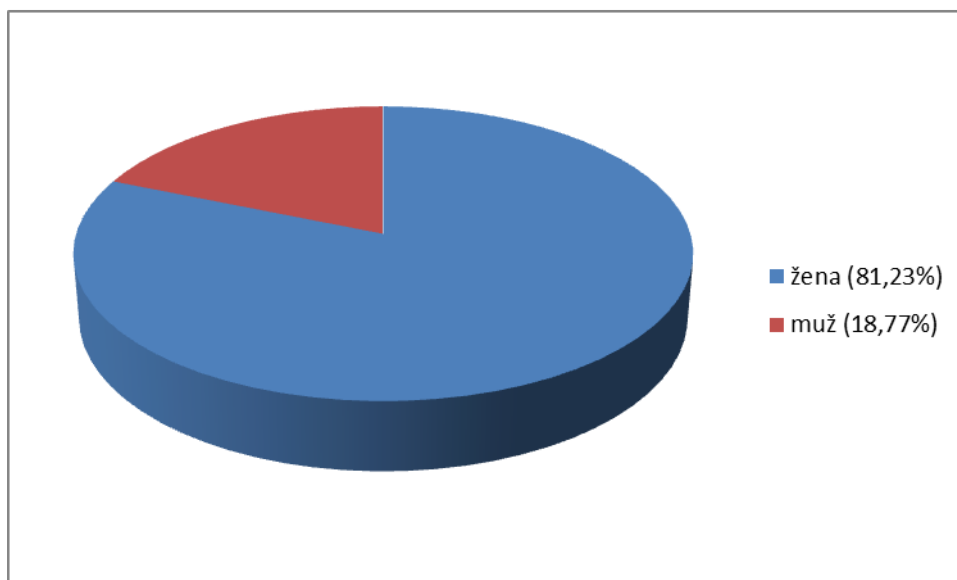
Dotazník byl určen pro studenty vysokých škol. Zvolenými otázkami jsem se pokusila zjistit co nejvíce o jejich představách a plánech do budoucna. Většina otázek byla směřována k tématu rodičovství.

Dotazník jsem respondentům zasílala v elektronické podobě. Elektronickou podobu jsem zvolila proto, že ji považuji za nejsnadnější formu k vyplňování, dalším důvodem bylo, že jsem nebyla omezena místem svého působení a mohla tak získat odpovědi z celé České republiky. Dotazník mi studenti vyplňovali v průběhu listopadu a prosince roku 2011. Návratnost dotazníků byla poměrně vysoká – téměř 75%. Celkem mi dotazník zodpovědělo 277 respondentů. Dotazník se skládal z 20 otázek. (Viz příloha č. 1) Výsledky tohoto zkoumání najdete v kapitole 7.3.

Než jsem vytvořila finální dotazník, požádala jsem několik dobrovolníků o vyplnění zkušebního dotazníku, aby mi pomohli vyvarovat se nevhodných nebo špatně formulovaných otázek. Na základě jejich připomínek jsem u několika otázek změnila způsob zadání. Ve dvou případech jsem také musela změnit metodu otevřených odpovědí v odpovědi polouzavřené, neboť by nebylo možno dotazník vyhodnotit.

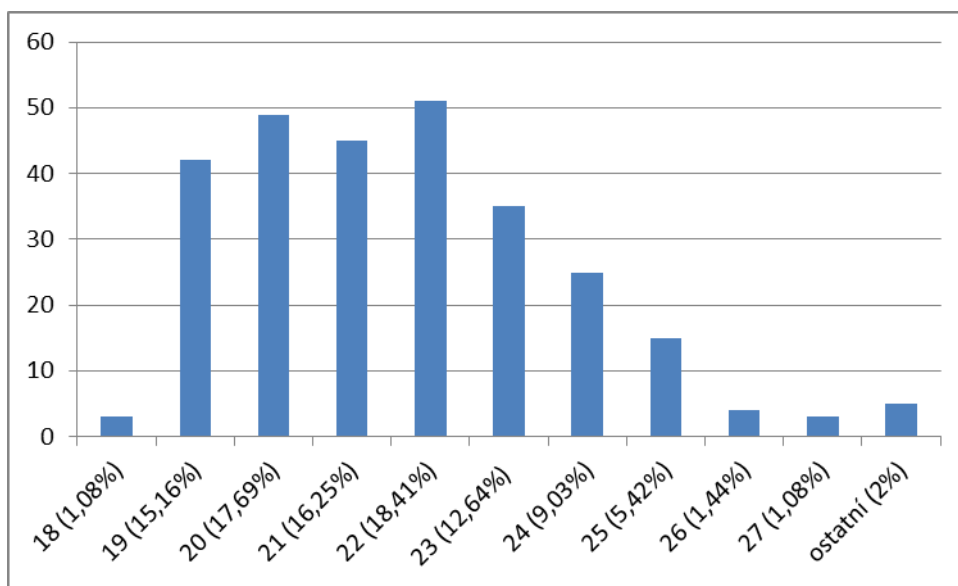
7.2 Výsledky dotazníkového šetření

1. Pohlaví:

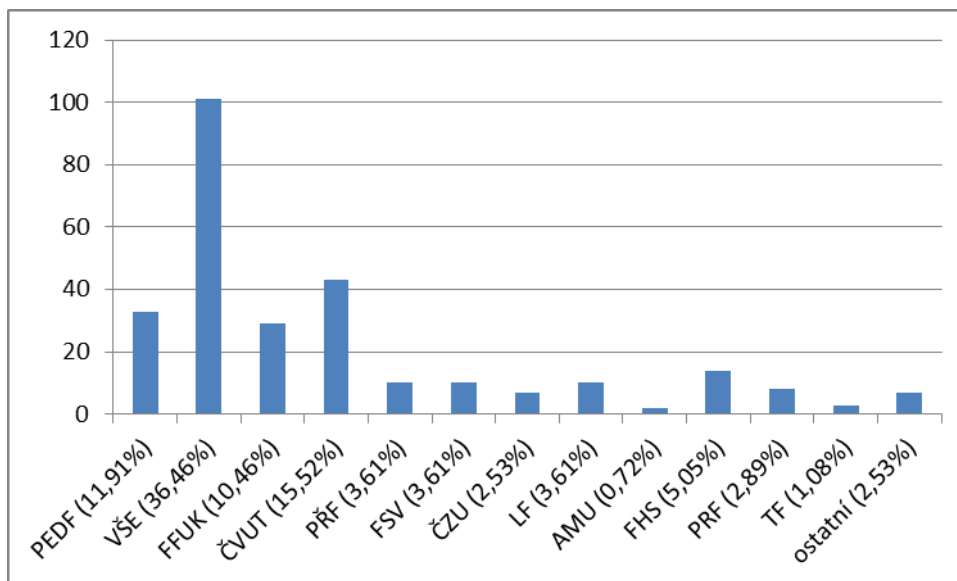
Dotazník vyplnilo 277 studentů vysokých škol. Větší počet respondentů tvořily ženy – více než 81%, což je 225 studentek. Mužských respondentů bylo necelých 19%, tedy 52 studentů.

2. Věk:

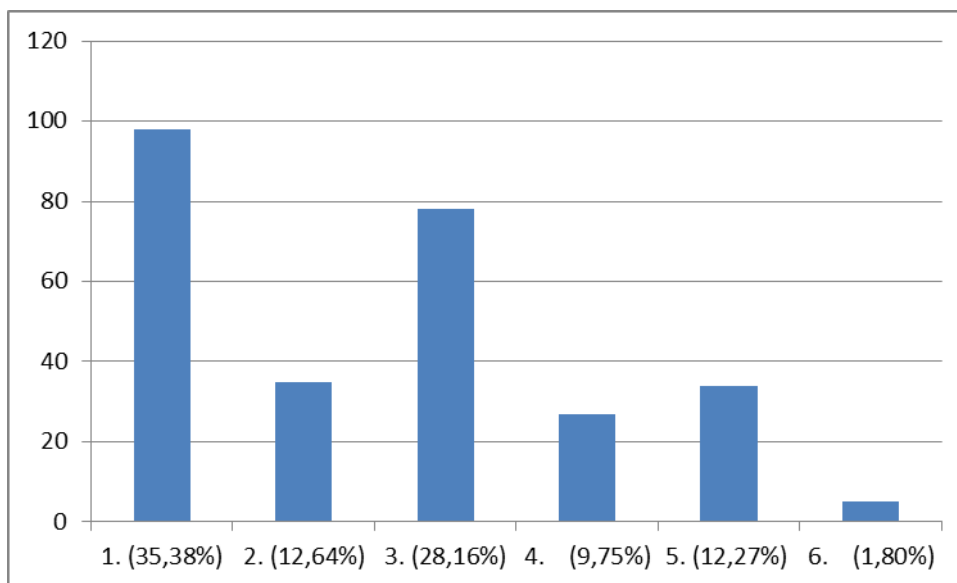
Věk respondentů byl poměrně rozmanitý – od 18 do 30 let. Nejvíce studentů bylo ve věku 22 let – přes 18%, těsně za nimi odpovídali nejčastěji studenti ve věku 20 let – přes 17% a 21 let – přes 16%. Toto věkové rozmezí odpovídá zhruba prvním třem ročníkům studia.

3. Jakou VŠ studujete:

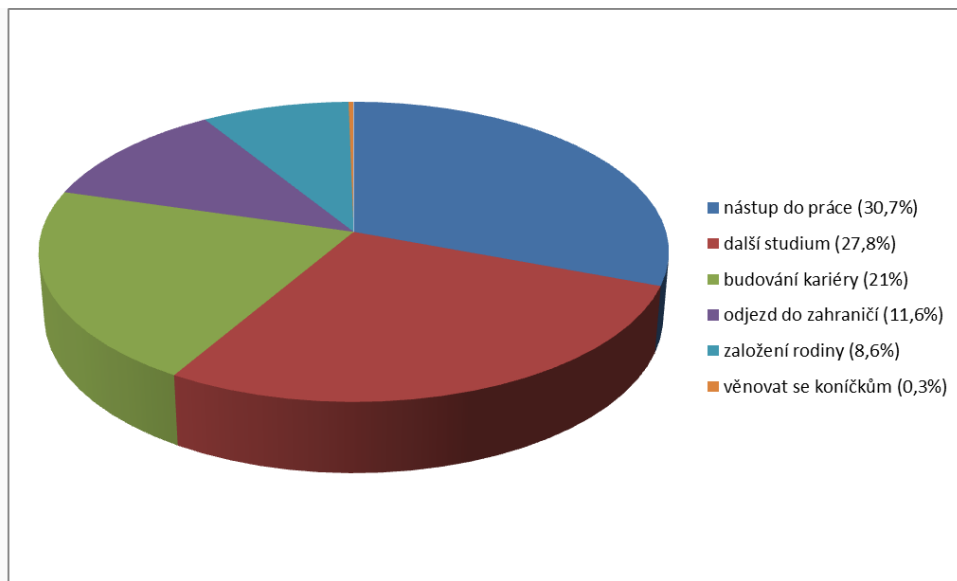
Nejvíce respondentů (přes 36%) bylo z ekonomické fakulty, následovali studenti ČVUT (přes 15%), pedagogické fakulty (skoro 12%) a filozofické fakulty (přes 10%).

4. V jakém jste ročníku studia:

Nejvíce respondentů v době dotazování studovalo 1. ročník studia (přes 35%), pak 3. ročník (přes 28%). Kolem 12% respondentů studovalo 2. a 5. ročník.

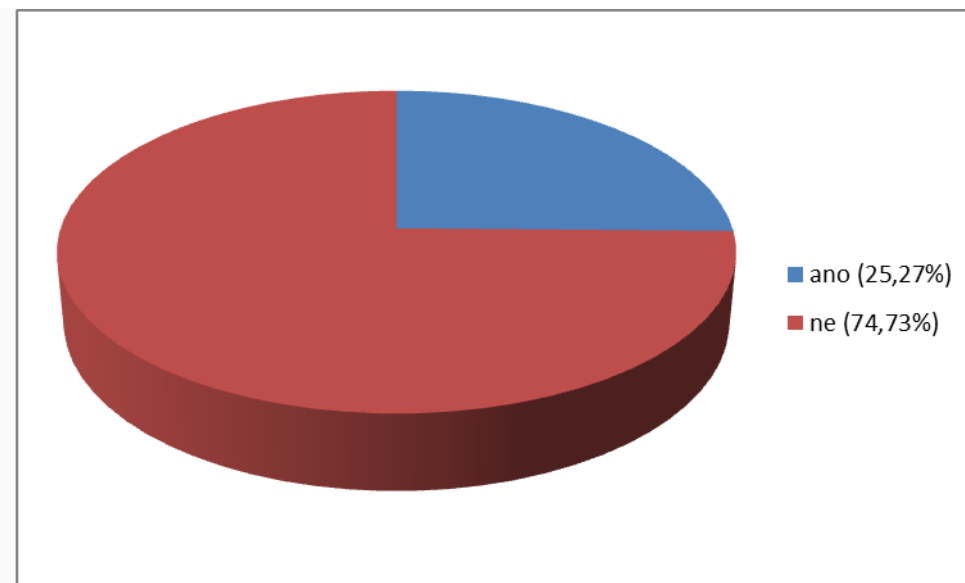
5. Jaké máte plány po studiu:

Nejvíce vysokoškoláků (více než 30%), chce po ukončení studia nastoupit do práce, těsně však následováni (téměř 28%) těmi, kteří chtějí pokračovat v dalším studiu. To si můžeme vysvětlit tím, že, jak se ukázalo u předchozí otázky, většina respondentů je v jednom ze tří ročníků bakalářského studia a chtějí pravděpodobně pokračovat ve studiu magisterském. Také budování kariéry s 21% bylo silně zastoupeno. Založení rodiny skončilo na předposledním místě s necelými 9%.

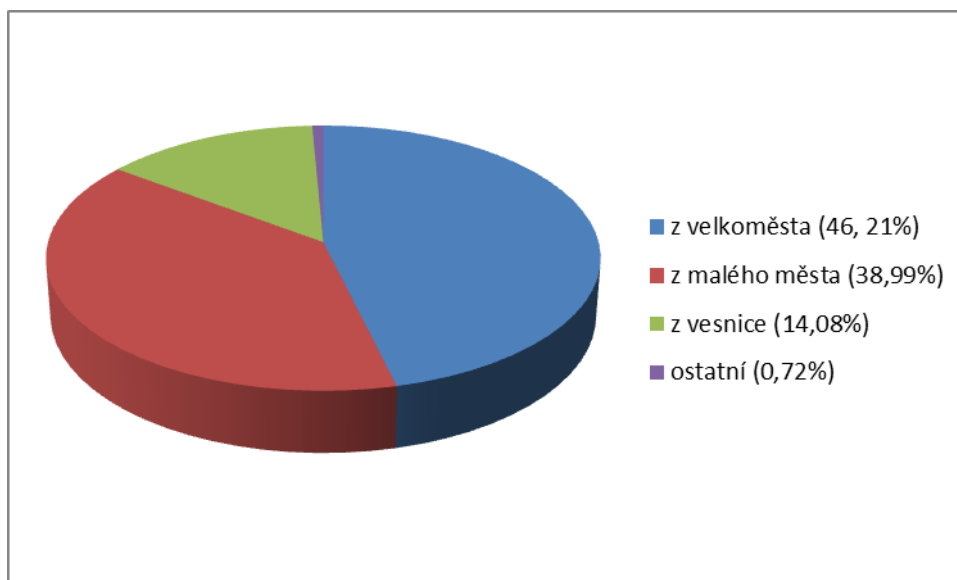
Nástup rodiny do práce a budování kariéry má silné zastoupení (dohromady více než 50%), oproti tomu úvaha o založení rodiny je v tomto srovnání minimální (a to i přesto, že více než 80% respondentů byly ženy).

6. Jste věřící:

Téměř tři čtvrtiny respondentů se k žádné víře nehlásí. Zbytek (25%) se označilo za věřící.

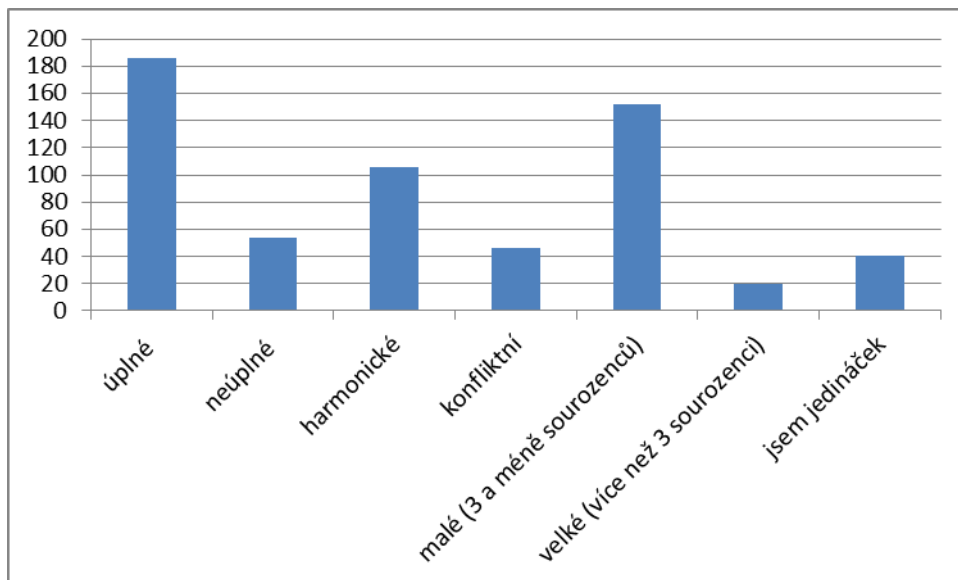
7. Odkud pocházíte:

Téměř polovina respondentů (přes 46%) pochází z velkoměsta, druhá velká část (necelých 39%) je z malého města. Nejméně respondentů pochází z vesnice

(14%). Mé šetření ukázalo, že převaha studentů vysokých škol (85%) pochází z větších či menších měst.

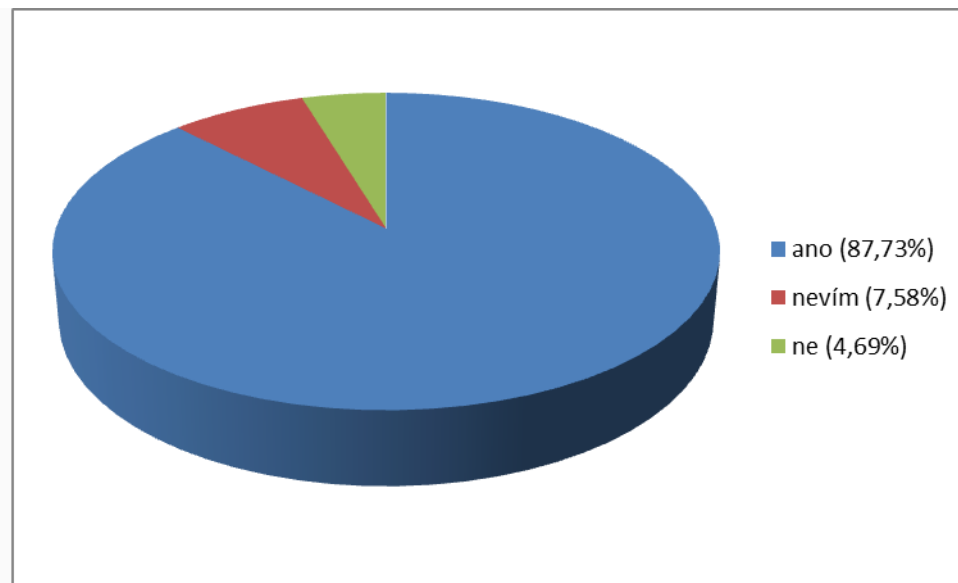
8. Z jaké rodiny pocházíte:

U této otázky bylo možné zaškrtnout současně více odpovědí. Nejčastěji respondenti pocházejí z úplné, harmonické a malé rodiny.

Nejméně respondentů se hlásilo k velké rodině se 3 a více sourozenci. Jedináčků bylo dvakrát více. Harmonická rodina převyšovala konfliktní rodinu více než 2x. U 46 respondentů byla označena špatná zkušenost s fungováním rodiny a respondenti ji označili jako konfliktní. Úplná rodina rodinu neúplnou převyšovala dokonce více než 3x.

9. Chcete děti:

Na otázku, jestli chtějí děti, odpovědělo téměř 88% vysokoškolských studentů kladně, přes 7% nevědělo a jen necelých 5% (konkrétně 11 žen a 2 muži) děti nechtělo vůbec. To tedy potvrzuje, že i v dnešní době má pro mladé lidi rodina a potomstvo velikou hodnotu. Co se týká rozdílu mezi mužskými a ženskými respondenty, mnohem jistější, že potomka chtějí, si byli muži (93%), ženy chtěly děti v 86%. Větší nejistotu žen si můžeme vysvětlit tím, že u ženy jako matky se předpokládá mnohem větší angažovanost v péči o dítě a uskutečňování kariéry nebo svých koníčků, je obtížnější. Muži role otce většinou v kariéře nebrání.

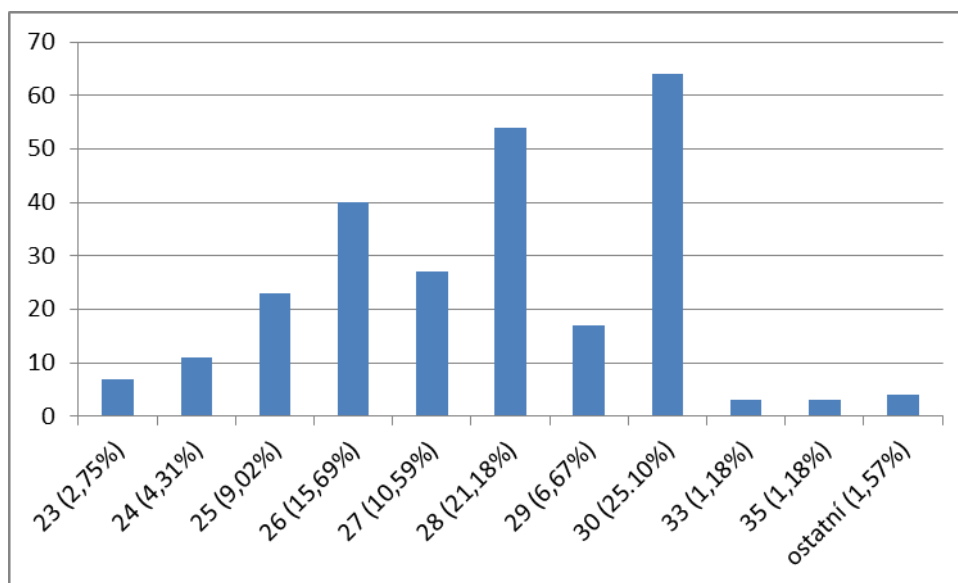
10. Jaké jsou pro Vás rozhodující faktory při volbě, jestli mít dítě:

(Respondent musel u každé z nabízených odpovědí určit jedinečné pořadí z devítibodové škály.)

Odpověď	Průměrné pořadí
stálý partner	2.4
ekonomická zajištěnost	2.9
vlastní byt	4.1
dokončené vzdělání	4.2
věk	4.8
kariéra	5.5
vliv rodiny	6.4
jiné	7.2
víra	7.6

Na prvním místě se umístila potřeba mít stálého partnera, následována požadavkem ekonomické zajištěnosti. Pro mnoho respondentů bylo důležitým předpokladem vlastní bydlení, stejně tak jako dokončené vzdělání. Mezi další důležité faktory řadili respondenti věk a kariéru. Vliv rodiny a víra se umístily až na posledních místech.

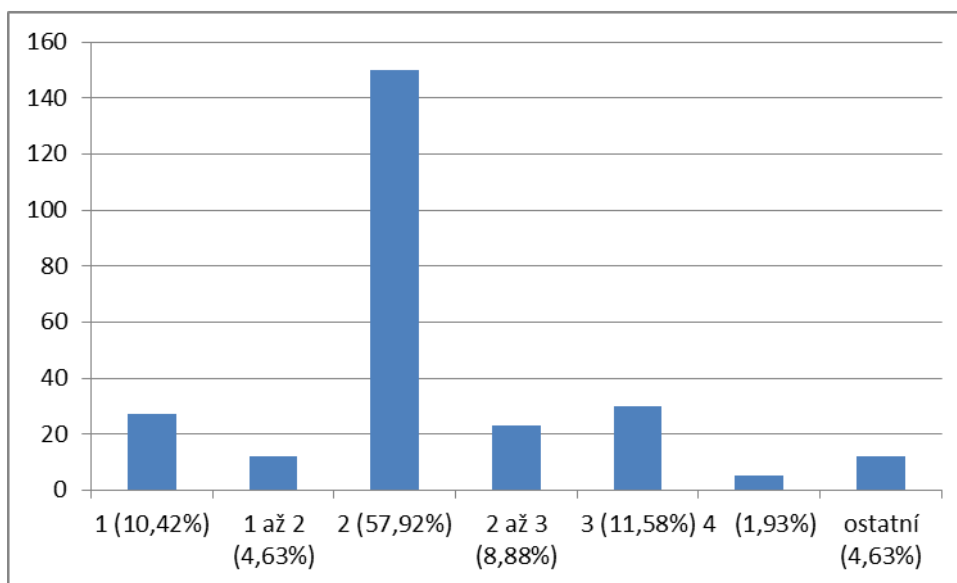
11. V kolika letech byste chtěl/a děti:

Největší počet respondentů chce mít děti kolem 30. roku (přes 25%), což odpovídá jiným uskutečněným studiím na toto téma i teorii, že vysokoškoláci po studiu realizují nejdříve jiné cíle – kariéru, cestování,... a až pak rodinu. Za něj se zařadily roky 28 (přes 21%) a 26 (téměř 16%). Často se objevoval též věk 27 let (téměř 11%) a 25 let (9%). Nejnižší věk, kdy chtěl mít některý/á z respondentů děti byl 23. rok (necelá 3%). I v tomto věku se však dá předpokládat ukončené alespoň bakalářské studium. To by znamenalo, že vysokoškoláci si přejí nejprve ukončit studium a pak až zakládat rodinu.

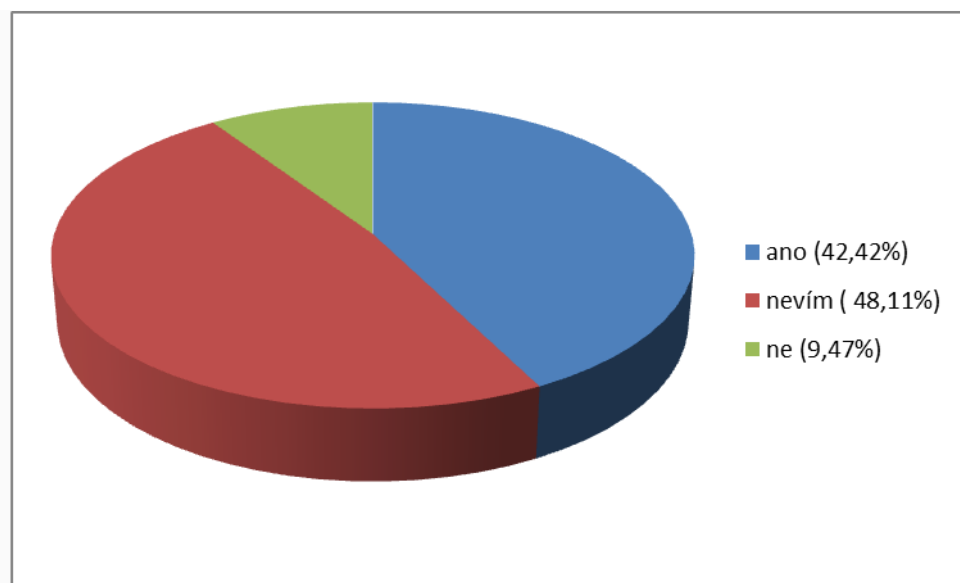
Za pozornost stojí, že zájem mít děti po 30. roce prudce klesl na necelá 2%. Nejvyšším věkem, kdy si studenti přáli dítě, bylo 35 let (1%). Důvodem prudkého poklesu přání mít dítě po 30. roce může být fyziologická schopnost (především) ženy mít děti. Je dokázáno, že u starších matek poměrně silně vzrůstají rizika (riziková těhotenství a rizikové porody, postižení dítěte, poškození při porodu a deformace dítěte). Dalším aktuálním problémem je klesající plodnost obou pohlaví, čím dál častěji je při početí využívána asistovaná reprodukce. To vše zřejmě nutí vysokoškoláky neodkládat rodičovství až do pozdního věku a 30. rok se stává hranicí.

12. Kolik dětí plánujete:

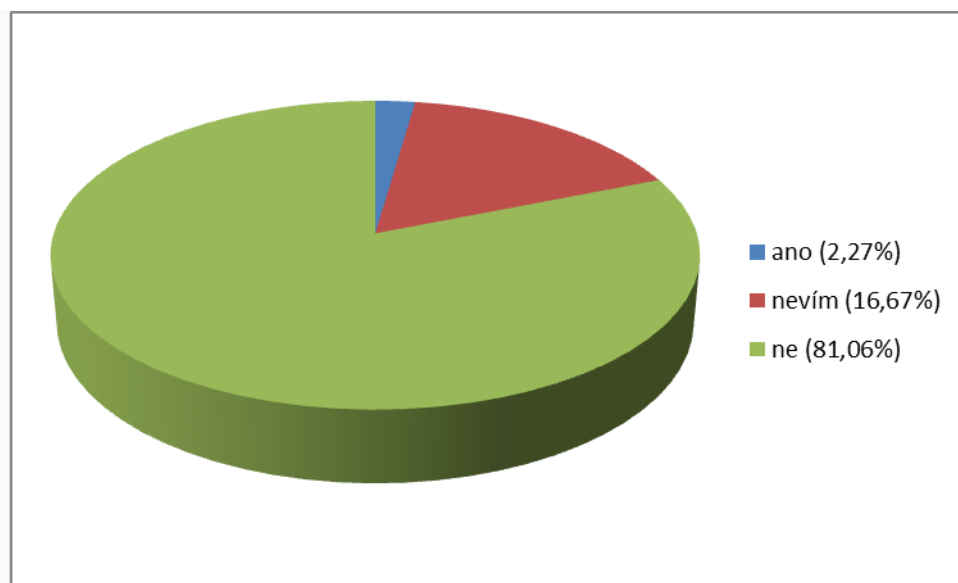
Více než polovina vysokoškoláků (téměř 58%) plánovala 2 děti, k tomu můžeme přičíst i téměř 5% skupinu, která uvažovala o 1 až 2 dětech a téměř 9% skupinu, která plánovala 2 až 3 děti. To tedy potvrzuje tradici české dvoudětné rodiny, která je mnohými označována jako nejideálnější a nejpraktičtější. 11% respondentů plánovalo 3 děti a pouze o jedno procento méně, tedy 10% dítě pouze jedno. Zajímavé je, že 3 děti by volili studenti nevýznamně častěji, ale významněji více volí možnost 2-3 a 3 děti (20%) tedy převažující možnost třetího dítěte, než je to u převažující možnosti mít jedno dítě (tj. 1 a 1-2 děti), ke které se hlásilo 15% respondentů. Což odporuje teorii, že vysokoškoláci chtějí pouze jedno dítě kvůli vlastní kariéře. 4 děti plánovalo jen necelá 2% respondentů, což je v dnešní ekonomicky nestabilní době pochopitelné.

13. Vzdal/a byste se kariéry kvůli dítěti:

U této otázky byly odpovědi dosti vyrovnané, 42% bylo ochotno vzdát se kariéry kvůli dítěti, ale skoro 50% nevědělo, jestli by bylo této oběti schopno. Necelých 10% vysokoškoláků by kariéru na úkor dětí neobětovalo, jednalo se častěji o ženy, které by se kariéry nevzdaly.

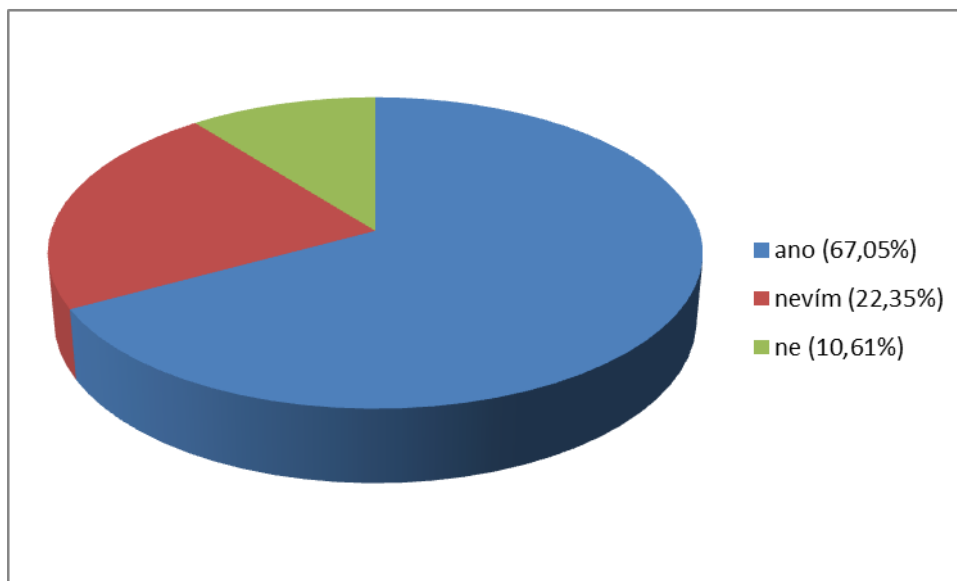
14. Vzdal/a byste se dítěte kvůli kariéře:

Následující otázka byla studentům záměrně položena obráceně. A odpovědi se zásadně lišily: více než 80% respondentů odpovědělo, že by se dítěte nevzdalo. (U předchozí otázky však odpovědělo téměř 50% respondentů, že neví.) Téměř 17% nevědělo a necelá 3% by dítě vůči kariéře obětovalo, opět tak odpovědělo více žen.

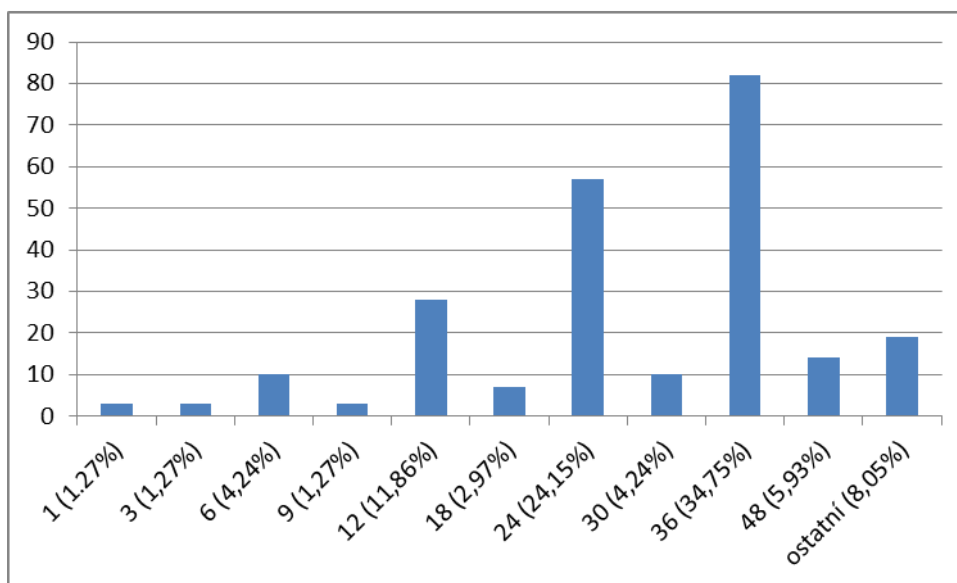
Různost odpovědí u obou otázek si můžeme vysvětlovat jednak dosud nejasným žebříčkem priorit mezi studenty, spíše však tím, že pokud se otázka položí „tvrději“ – vzdát se dítěte - ukáže se, že dítě a rodina si svou pevnou pozici i mezi mladou generací stále drží a dítě dostane přednost před ostatními životními aspiracemi.

15. Plánujete mateřskou/rodičovskou dovolenou:

Na rodičovskou dovolenou plánuje nastoupit 67% respondentů. Přes 22% neví a téměř 11% vysokoškoláků na rodičovskou dovolenou nechce.

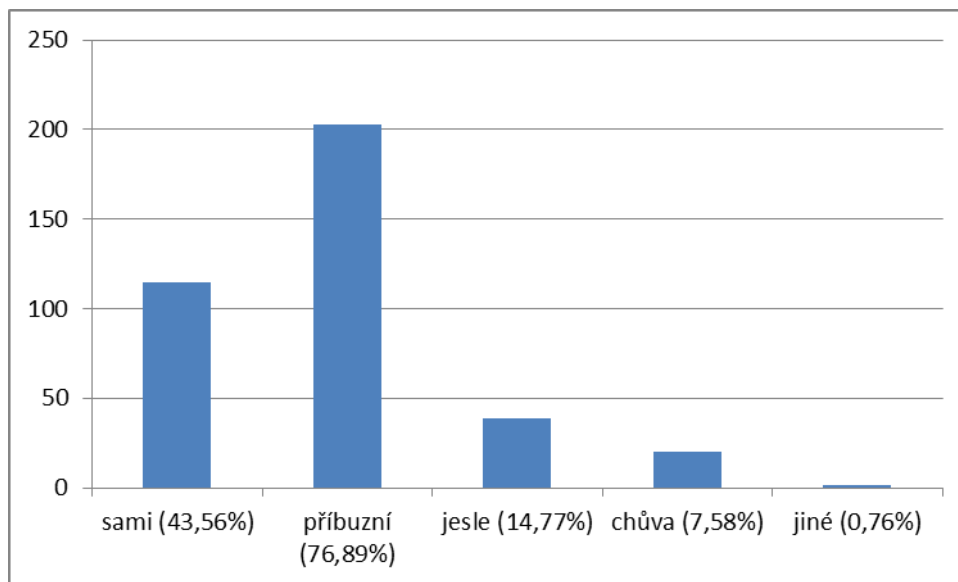
16. Jak dlouho byste chtěl/a zůstat s dítětem doma (v měsících):

Nejvíce budoucích rodičů chce s dětmi zůstat doma 3 roky (téměř 35%), přes 24% plánuje rodičovskou dovolenou na 2 roky a necelých 12% respondentů

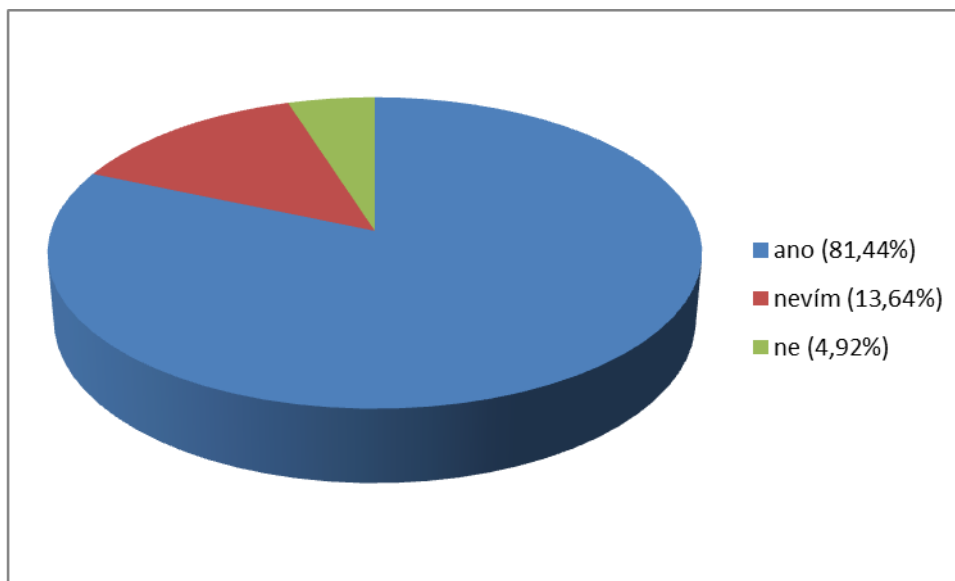
pouze na 1 rok. Skoro 6% vysokoškoláků pak chtělo využít možnosti dlouhé rodičovské dovolené.

17. Předpokládáte, že výchovu a dozor obstaráte sám/sama s partnerem:

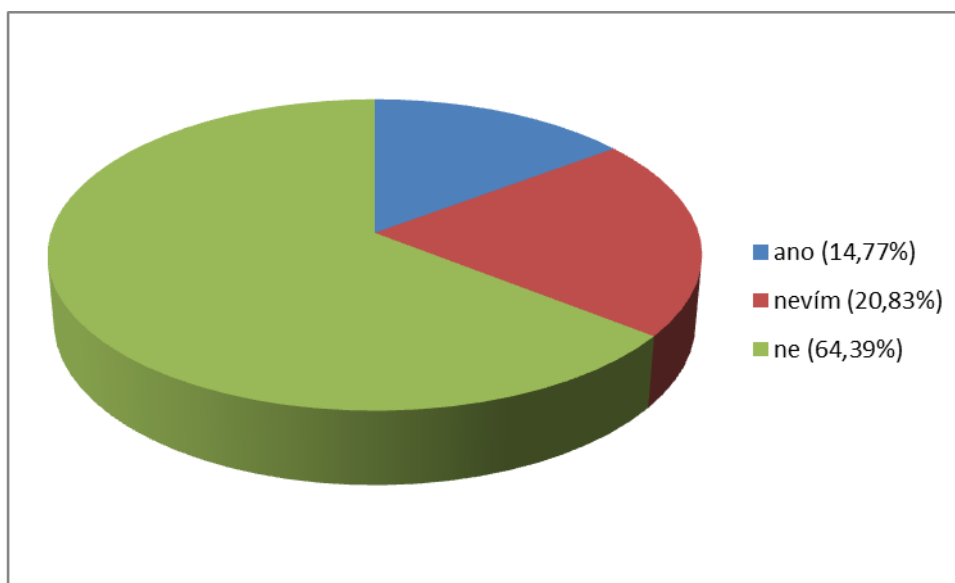
Otázka se vztahovala na děti do 3. let věku. Nejvíce respondentů počítá s výpomocí příbuzných (téměř 77%). Přes 43% předpokládalo, že péči zvládnou sami a skoro 15% by využilo pomoci jeslí. O výpomoci chůvy uvažovalo pouze 7,58% respondentů, což dokazuje, že ani po 20 letech od revoluce se v ČR neujal trend chův a au-pair, tolik využívaný v západní Evropě. Rodiče raději spoléhají na vlastní síly nebo výpomoc příbuzných osob.

18. Jde podle Vás sladit profesní a rodinný život?

81% vysokoškolských studentů věří, že dokáže skloubit svůj profesní a rodinný život, téměř 14% neví a jen necelých 5% myslí, že to není možné. Převaha pozitivních odpovědí je značná a je vidět, že mladí lidé si v tomto bodě dost věří.

19. Umíte si představit svůj život bez dítěte/děti?

Na tuto otázku odpovídali již pouze ti respondenti, kteří u otázky č. 9. Chcete děti?, odpověděli kladně, nebo že nevědí, tedy 264 studentů. Z této skupiny necelých

15% odpovědělo, že si život bez dětí představit dovedou, téměř 21% nevědělo a přes 64% vysokoškoláků si tuto možnost představit nedokázalo. U této otázky se procentní počet odpovědí shodoval u obou pohlaví.

20. Jaké jsou Vaše životní cíle?

(Respondent musel u každé z nabízených odpovědí určit jedinečné pořadí z šestibodové škály.)

Odpověď	Průměrné pořadí
šťastná a spokojená rodina	2
být dostatečně finančně zajištěn	2.9
mít možnost uskutečňovat své koníčky	3.2
úspěšná kariéra	3.7
být nezávislý	3.8
Jiné	5.3

Na prvním místě se s poměrně značnou převahou umístil životní cíl šťastná a spokojená rodina, následován přáním být dostatečně finančně zajištěn. Taktéž je pro mnohé důležité mít možnost uskutečňovat své koníčky. Úspěšná kariéra a nezávislost obsadily poslední příčky.

Zajímavé je, že u studentů, kteří děti nechtějí (jednalo se o 13 lidí – 11 žen a 2 muže), byl žebříček životních cílů zcela odlišný od žebříčků ostatních respondentů. Jako životní cíl těchto lidí zvítězilo přání mít možnost uskutečňovat své koníčky,

následováno touhou být dostatečně finančně zajištěn a tak se stát nezávislým. Šťastná a spokojená rodina zůstala až na úplně posledním místě. Jistě by bylo přínosné zaměřit se na tuto skupinu respondentů blíže a zjistit hlouběji, jaké důvody za jejich rozhodnutí stojí.

7.3 Shrnutí výsledků

1) věk: Jak se ukázalo, věk hrál v odpovědích respondentů největší roli. Rozdílnost odpovědí zde byla nejvyšší. Respondenty jsem rozdělila do dvou věkových skupin. První skupinu tvořili respondenti do 24 let – nejčastěji se jednalo o studenty 1. a 2. ročníku. Druhá skupina zahrnovala respondenty nad 24 let – nejčastěji to byli studenti posledních ročníků, tedy 3. až 5. ročníku.

Veliký rozdíl se objevil hned u otázky číslo 5) *Jaké máte plány po studiu?*, kde se zcela lišilo pořadí. Zatímco u mladších studentů na prvním místě bylo další studium (28%), a těsně následováno plánem nastoupit do práce (25%), u starších studentů to byl nástup do práce (téměř 40%), a až pak plán založit si vlastní rodinu (16%). I u otázky číslo 9) *Chcete děti?*, byly poměrně značné rozdíly. Z mladších respondentů nechtěla děti jen necelá 4%, u starších respondentů jich už nechtělo děti skoro 10%. U otázky č. 10) *Jaké jsou pro Vás rozhodující faktory při volbě, jestli mít dítě?*, byla pozorovatelná výraznější změna u starších respondentů, kdy se s velkým předstihem umístil na prvním místě stálý partner. U otázky č. 11) *V kolika letech byste chtěl/a děti?*, odpověděli starší respondenti, že nejčastěji v 30 letech (32%), následovány 28 a 26 lety. Mladí chtěli děti dříve, ve 28 letech (18%), za kterými těsně následovalo 30 let (16%). U otázky číslo 13) *Vzdal/a byste se kariéry kvůli dítěti?*, bylo ochotno se kariéry vzdát 53% starších respondentů, ale jen 40% respondentů z mladší věkové kategorie. U otázky číslo 14) *Předpokládáte, že výchovu a dozor obstaráte sám/sama s partnerem?*, dávalo větší množství mladších lidí přednost chůvě pro dítě před jeslemi; u obou věkových skupin se na prvním místě umístila výpomoc příbuzných.

1. hypotéza se v převážné míře potvrdila. Správně jsem předpokládala, že mladší respondenti zatím více myslí na kariéru a nástup do práce než rodinu. Jejich odpovědi někdy prozrazovaly tápání či jen odhady, zatímco u respondentů starších byly odpovědi logicky promyšlenější. Naopak mě překvapilo, že větší touhu po dětech projevili mladší respondenti než respondenti starší.

2) obor studia: Respondenty jsem rozdělila na studenty humanitních a technických/ekonomických oborů, ke kterým jsem připojila studium práv a lékařství. Neboli rozdělení na obory (technické, ekonomické, práva a lékařství), které kladou větší nároky na výkon i čas věnovaný studiu a předpokládá se u nich pak větší touha po budoucí kariéře. Stejně jako u studia se pak liší i nároky v zaměstnání. U některých je velice problematické zaměstnání na několik let opustit - věnovat se rodině - a pak se do oboru opět vrátit. To platí zejména u technických oborů a lékařství, kde se vše neustále vyvíjí a je tedy nutné s oborem neustále držet krok, případně po takové pauze absolvovat určité rekvalifikační kurzy. Nezávisle na typu studia však platí, že kariérový postup vyžaduje dlouholeté a nepřerušované soustředění se na profesní výkon, s kterým lze výchova dětí skloubit jen obtížně.

Rozdíly se neobjevily téměř žádné. Nepatrně více studentů humanitních oborů plánuje mateřskou dovolenou a chtějí by s dětmi zůstat na rodičovské dovolené déle. Na rozdíl od studentů technických/ekonomických oborů více spoléhají, že výchovu a péči o dítě zvládnou sami. Překvapivým zjištěním bylo, že studenti humanitních oborů se častěji než studenti oborů technických přikláněli k názoru, že život rodinný a profesní nejde sladit.

2. hypotéza se nepotvrdila. Výsledky mě vcelku překvapily, předpokládala jsem mnohem větší vliv typu studia při rozhodování o budoucím rodičovství. Nepotvrdilo, že by studenti nehumanitních oborů děti chtěli méně a že by dali přednost kariéře.

3) víra: Třetina respondentů se v dotazníku přihlásila k nějaké víře. Ukázalo se však, že víra má jen malý vliv na rozhodování o budoucím rodičovství. Téměř všechny odpovědi se shodovaly s odpověďmi zbylých respondentů. To potvrzuje i odpověď u otázky číslo 10) *Jaké jsou pro Vás rozhodující faktory při volbě, jestli mít dítě?*, kde se u věřících (stejně jako nevěřících) umístila víra jako faktor na posledním místě. Výrazněji se odpovědi lišily u otázky č. 9) *Chcete děti?*, na kterou kladně odpovědělo 93% respondentů, tj. o 7% více, než odpověděli nevěřící. Odpověď, že dítě nechtějí, se objevila pouze v jednom případě. Další rozdíl jsem našla u otázky číslo 12) *Kolik dětí plánujete?*. Stejně jako v případě nevěřících respondentů, nejvíce věřících toužilo po 2 dětech (44%), ne však v takové převaze, jako tomu bylo u nevěřících. 3 děti plánovalo totiž celých 21% tázaných. U respondentů, kteří se k žádné víře nehlásili, se přání mít 3 děti objevilo až na 3. místě (na místě 2. se umístilo plánování jen 1 dítě) a převaha byla značně vyšší (57% pro 2 děti oproti 7% pro 3 děti). Poslední výraznější rozdíl se objevil u otázky č. 20) *Jaké jsou Vaše životní cíle?*, kde cíl „šťastná a spokojená rodina“ taktéž obsadil 1. místo a značně převážil ostatní cíle. Faktor víry měl ze všech faktorů o rozhodování pro budoucí rodinu nejmenší rozdíly.

3. hypotéza se potvrdila částečně. Správně jsem se domnívala, že věřící lidé budou chtít více dětí, i když nad ostatními nepřevážují nijak výrazně. Rodina je pro ně životním cílem. Nepotvrdilo se mi však, že by věřící obětovali ochotněji pro rodinu kariéru, ani touha zůstat s dětmi častěji a déle na rodičovské dovolené.

4) původ: Vybrala jsem si respondenty, kteří pocházeli z vesnice či menšího města. Jako u předchozích faktorů, i zde se ukázalo, že rozdíly jsou minimální. Téměř všechny odpovědi byly stejné jak u respondentů z velkoměsta, tak z malých měst. Jediný rozdíl byl u otázky č. 16) *Jak dlouho byste chtěl/a zůstat s dítětem doma?*, respondenti z vesnic/menších měst chtěli s dětmi zůstat častěji na dlouhé 4leté rodičovské dovolené.

4. hypotéza se nepotvrdila. Žádné tendence lidí z velkoměsta volit menší rodinu a více se věnovat kariéře se v mém vzorku respondentů neprojevíly.

Z toho lze vyvodit, že díky mobilitě, masmédiím, celkově snadnějšímu a rychlejšímu spojení se světem, se požadavky na život a představy o budoucnosti mezi vysokoškoláky z vesnice a velkoměsta neliší.

5) původní rodina: V tomto případě jsem vyčlenila ty respondenty, kteří označili rodinu, v které vyrůstali, za konfliktní anebo neúplnou. Procento těch, kteří nechtěli vlastní děti a rodinu, bylo vyšší - 11% (lidé, kteří pocházeli z úplných a harmonických rodin nechtěli děti jen ve 2%). Opačná reakce je pozorovatelná u otázky č. 14) *Vzdal/a byste se dítěte kvůli kariéře?*, u které ani jeden respondent neodpověděl kladně, 80% odpovídajících by se dítěte nevzdalo a 20% nevědělo. Poměrně velký rozdíl se ukázal také u otázky č. 15) *Plánujete mateřskou/rodičovskou dovolenou?*. Dovolenu totiž plánovalo téměř o 10% respondentů více než těch, co považovali svou původní rodinu za harmonickou. U otázky č. 17) *Předpokládáte, že výchovu a dozor obstaráte sám/sama s partnerem?*, pak mnohem více dotazovaných spoléhalo na výpomoc jeslí nebo chůvy. Nevěřili, že by výchovu zvládli sami – že se o děti postarají sami, jich předpokládalo o 10% méně než u respondentů z harmonických rodin. U poslední otázky č. 19) *Jaké jsou Vaše životní cíle?*, zůstala opět „šťastná a spokojená rodina“ na prvním místě, ale ne s takovým náskokem, jako u ostatních, hned následoval cíl „být dostatečně finančně zajištěn“.

Ve faktoru původní rodina jsem se ještě zaměřila na respondenty z velkých rodin, kteří nijak výrazně z průměru nevybočovali. Překvapivě ani u otázky č. 12) *Kolik dětí plánujete?*, stejně jako ostatní si přejí mít dvě děti.

Poslední skupina, která mě z faktoru původní rodina a její vliv na rozhodování o budoucím rodičovství zajímala, byli jedináčci. Z celkového počtu 277 respondentů se jich zúčastnilo 41. Odlišovali se již u otázky č. 5) *Jaké máte plány po studiu?*. Pořadí zde sice zůstalo stejné jako u ostatních – tedy nástup do práce; další studium; budování kariéry; odjezd do zahraničí; založení rodiny, ale založení rodiny se umístilo na posledním místě s velkou ztrátou vůči plánům ostatním. Také bylo ve skupině jedináčků mnohem více těch, kteří plánovali odjezd do zahraničí. U otázky č. 9) *Chcete děti?*, byl počet těch, kteří děti nechtěli vůbec téměř 7%, zatímco u re-

spondentů vyrůstajících se sourozencem/ci to byly jen necelá 4%. V otázce č. 12) *Kolik dětí plánujete?*, se ukázalo, že jedináčci by dali přednost jednomu dítěti před třemi. Zatímco u ostatních je toto pořadí opačné. Je ovšem nutné zdůraznit, že u obou skupin opět jako ideální jsou děti dvě. A u otázky č. 14. *Vzdal/a byste se dítěte kvůli kariéře?*, bylo mezi jedináčky vyšší procento těch, kteří si nebyli odpovědí jisti, než u respondentů, kteří jako jedináčci nevyrostali. Můžeme tedy předpokládat, že jedináčci více uvažují o budoucí kariéře a vlastní seberealizaci.

5. hypotéza se potvrdila jen částečně. Jedináčci například také častěji volí jen jedno dítě ve vlastní rodině, což by odpovídalo tomu, že přebrali vzory ze svých původních rodin. Naopak však ti respondenti, co vyrůstali ve velkých rodinách, sami velké rodiny neplánují. Lidé pocházející z problémových rodin jsou vůči plánování vlastní rodiny ostražitější, na druhou stranu plánovali starat se o dítě intenzivněji a déle, než lidé z rodin harmonických.

8 DISKUSE

V diskuzi bych ráda interpretovala zjištěné výsledky a zmínila, co je dle mého mínění mohlo ovlivnit. Domnívám se, že za odlišnými výsledky mého průzkumu a průzkumů odborných publikací prezentovaných v teoretické části stojí především časová prodleva. Průzkumy v teoretické části jsou někdy až 10 let staré. Důvodem vydávání publikací s průzkumy věnujícími se mladým lidem a jejich plánům o budoucím rodičovství byl prudký pokles porodnosti po roce 1989 až do roku 2003. Od roku 2004 však porodnost opět stoupala, a proto bylo vydávání nových studií věnovaných mladým lidem a jejich rodičovství pozastaveno. Žádné současné publikace o této problematice neexistují.

Během těchto deseti let došlo dle mého mínění k jedné velice podstatné změně – a to je samá podstata charakteristiky vysokoškolského studenta. Poptávka po studiu na vysoké škole se zvýšila a trh (zejména soukromých vysokých škol) na ni reagoval značným rozšířením nabídky. Zájemcům je dnes k dispozici 72 vysokých škol s nepřeborným množstvím oborů. Studium na vysoké škole se tak stalo dostupnějším a pro mnohé řekla bych až jakýmsi standardem. Vysokou školu dnes může jít studovat i jen průměrně nadaný student, což podstatně mění definování, kdo současný vysokoškolák je.

Jsou dnešní vysokoškoláci stále ta stejná vrstva obyvatelstva, která je zmiňována v odborných studiích v teoretické části? Domnívám se, že ne. Jak jsem psala v minulém odstavci, počet vysokých škol se rapidně navýšil a díky tomu se navýšil počet studentů - a tak se rozšířila i jejich škála. Nejsou to již pouze cílevědomí lidé toužící po velké kariéře, kvůli které jsou ochotni odsouvat nebo dokonce obětovat vlastní rodinu a rodičovství. Čím dál častěji se mezi studenty nachází ti, kteří studují jen pro zábavu, pro radost, případně studium na vysoké škole volí jako možnost, jak oddálit svůj vstup do praxe aj. Rozdíl mezi vysokoškoláky a zbytkem populace se tak podle mého čím dál více stírá, a proto ani názory současných vysokoškoláků na rodičovství se výrazněji neliší od představ zbytku populace. Jediným větším rozdílem je věk prvorodiček, neboť vysokoškoláci jsou logicky brzděni studiem, které si ve vět-

šině případů přejí dostudovat a čekají tak se založením rodiny až po dokončení studia.

Dalším faktem je, že se jedná pouze o názory a plány, které jsou v tomto věku stále ještě dosti nevyhraněné. S budoucí realitou se vůbec nemusí shodovat. (To bylo potvrzeno i v dotazníkovém šetření: některé odpovědi se neshodovaly s odpověďmi jinými, často jen jinak formulovanými.) Vysokoškoláci z mého dotazníku sice odpověděli, že chtějí mít 2 děti, chtějí s nimi zůstat na mateřské dovolené a ještě vše zvládnout propojit s profesní kariérou, bude však realita stejná? Nepotvrdí se pak výzkumy z teoretické části a vysokoškoláci se nechají zlákat kariérou a zůstanou u jednoho dítěte, které od nejtějššího věku předají do péče druhých lidí? Toto by bylo zajisté více než zajímavé za několik let prověřit.

9 ZÁVĚR

Výsledky, které jsem sesbírala z dostupné literatury a uvedla v teoretické části, se s mými výzkumy v praktické části příliš neshodují. Zatímco z teoretické části vyplynulo, že vysokoškolští studenti více než jiná vrstva obyvatelstva dávají přednost před dětmi a rodinou jiným životním aspiracím, především kariéře, můj průzkum ukázal, že mezi nejdůležitější životní cíle dnešních vysokoškoláků patří šťastná a spokojená rodina. Další poznatek, který z dotazování vyplývá, je, že se nemění přání mít děti a to většinou dvě. Vysokoškoláci plánují s dětmi zůstat doma a většina je ochotna obětovat pro děti i vlastní kariéru.

Dílčí cíle mého průzkumu ukázaly, že nejsilnějším faktorem při rozhodování o budoucí rodině je věk studentů. Mladší studenti měli o své budoucnosti jiné představy, než starší studenti. Také bylo důležité, z jaké rodiny mladí lidé pocházejí, protože zkušenosti z jejich původní rodiny do značné míry určovaly rozhodování o jejich vlastní rodině. Nejpatrněji byl vliv původní rodiny pozorovatelný u jedináčků a respondentů pocházejících z konfliktních rodin. Naopak faktory jako víra, místo původu nebo obor, kteří vysokoškoláci studují, nehrály při rozhodování o případném rodičovství téměř žádnou roli.

Ač se dnes mladí lidé obklopují hmotnými statky dříve a víc než před lety, nepotvrdilo se, že by vysokoškoláci byli egoističtější a kvůli kariéře, cestování a hmotnému zajištění dále odsouvali své rodičovství. Podobně vychází i srovnání dalších faktorů (město/venkov, věřící/nevěřící, harmonická/konfliktní rodina), z čehož činím závěr, že rodičovství je vysokou hodnotou, kterou společenské změny a vývoj posledních let neotřásl.

Jak jsem zmiňovala již v úvodu, práce je postavená v hypotetické rovině, protože jsem hodnotila jen plány a představy vysokoškoláků, ne realitu. Téma mě v průběhu zpracování zaujalo a domnívám se, že by bylo velice zajímavé srovnání, až se současní respondenti stanou rodiči. Jak moc se jejich plány budou shodovat či lišit oproti těm, které měli v době studií.

10 LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA M., VYMĚTALOVÁ, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 163 s. ISBN 80-858-5087-7.

HAMPLOVÁ, D., ŠALAMOUNOVÁ, P., ŠAMANOVÁ, G. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, 307 s. ISBN 80-733-0082-6.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, 286 s. Pedagogická praxe. ISBN 978-807-3676-285.

CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P.. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004, 60 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 80-733-0062-1.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

KUCHAŘOVÁ, V. Některé obsahové změny k manželství a rodičovství. In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (eds.). *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na Sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou Sociálních Studií Masarykovy Univerzity v Brně = Modernization and the Czech family*. Vyd. 1. Brno: Barrister&Principal, 2003. ISBN 80-86598-61-6.

MAREŠ, P. Sňatkový trh – koncepty a modely: východisko výzkumu reprodukce rodin. In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (eds.). *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na Sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou Sociálních Studií Masarykovy Univerzity v Brně = Modernization and the Czech family*. Vyd. 1. Brno: Barrister&Principal, 2003. ISBN 80-86598-61-6.

MENCLOVÁ, L., BAŠTOVÁ J. *Vysokoškolský student v České republice roku 2005*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005, 147 s. Sociální portrét vysokoškolských studentů v ČR. ISBN 80-863-0235-0.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. ISBN 80-864-2958-X.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník: 6., rozš. a aktualiz. vyd.* Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-807-3676-476.

RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2001, 265 s. ISBN 80-864-2901-6.

SIROVÁTKA, T. Rodinné chování a rodinná politika v České republice. In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (eds.). *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na Sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou Sociálních Studií Masarykovy Univerzity v Brně = Modernization and the Czech family*. Vyd. 1. Brno: Barrister&Principal, 2003. ISBN 80-86598-61-6.

ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie I*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-71718-269-6.

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. ISBN 80-246-0877-4.

TOMÁŠEK, M. Singles ve světle měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu. In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (eds.). *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na Sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou Sociálních Studií Masarykovy Univerzity v Brně = Modernization and the Czech family*. Vyd. 1. Brno: Barrister&Principal, 2003. ISBN 80-86598-61-6.

TUČEK, M. a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2003, 428 s. ISBN 80-864-2922-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-717-8308-0.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie I*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-71718-269-6.

Elektronické zdroje:

CHLUDILOVÁ, I. První a druhá demografická revoluce. *Socioweb: Sociologický webzín* [online]. 2011, [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=121&lst=117>

KHOLOVÁ, L. Láska za časů singles. *Lidové noviny* [online]. Praha: Lidové noviny, 2007[cit. 2012-03-21]. ISSN 0862-5921. Dostupné z: http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/laska_za_casu_singles.htm

KOUCKÝ, J., ZELENKA, M. Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů vysokých škol na pracovním trhu 2008: Shrnutí. [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/download/SVP_MF_v2.pdf

Národní zpráva o rodině [online]. 2005[cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

Obyvatelstvo podle náboženské víry podle kraj [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: http://notes2.czso.cz/cz/sldb2011/cd_sldb2011_11_12/index_html_files/PVCR072.pdf

Poporodní psychóza. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2011 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Poporodn%C3%AD_psych%C3%B3za

Statistická ročenka České republiky 2010: Statistical yearbook of the Czech Republic [online]. 1. vyd. Praha: Scientia, 2010, 807 s.[cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2010ediciplan.nsf/publ/0001-10->

Statistická ročenka České republiky 2011: Statistical yearbook of the Czech Republic [online]. 1. vyd. Praha: Scientia, 2011, 807 s.[cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/publ/0001-11-2010>

Statistisches Jahrbuch 2011 [online]. 2012 [cit. 2012-03-30]. ISBN 978-3-8246-0913-0. Dostupné z:
https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/StatistischesJahrbuchKomplett.pdf;jsessionid=13876110926F44C68A341B50A0B5E5EF.cae1?__blob=publicationFile

